This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het "watermerk" van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

7 Mei 1851 N H M

GRAD
DS
646.18
.W66x
1851

B 848,918

EENIGE

BESCHOUWINGEN

OVER

JAVA.

TE *ARNHEM*, BIJ
IS. AN. NIJHOFF.
1851.

NEDERLANDSCHE
HANDEL-MAATSCHAPPIJ.
BIBLIOTHEEK
VERVREEMD

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN · LIBRARIES ·

EENIGE

BESCHOUWINGEN

OVER

JAVA.

TE *ARNHEM*, BIJ
IS. AN. NIJHOFF.
1851.

DS
646.18
.W66x
1851

BRC

GL
565-1906
SEASI
8-23-89

Ter Bezigtiging
VAN
E GEBROEDERS VAN CLEEF,
in de Warmoesstraat.
Prijs f —75

INHOUD.

OVER HET

PARTICULIERE LANDBEZIT OP JAVA.

In den loop der voorgaande en in den aanvang dezer eeuw zijn, in de omstreken van Batavia, landerijen, welke destijds ten gevolge van de oorlogen met Bantam grootendeels woest waren, zoowel aan inlanders, als aan Europeanen, tegen matige prijzen in eigendom afgestaan; — het schijnt, dat Chinezen aanvankelijk tot zoodanig landbezit niet werden toegelaten, maar dat deze eerst later door koop eigenaren van een gedeelte der landen zijn geworden. Bij de akten van overdragt waren, zoo als men onderstelt (want de oorspronkelijke akten zijn later door brand vernield), de voorwaarden, op welke die afstand geschiedde, zeer algemeen gesteld en was de verhouding der landeigenaren tot de opgezetenen hunner landen in het onzekere gelaten. Hierin is door latere bepalingen, naar mate de behoefte daaraan werd gevoeld, voorzien, en wel het laatst door de publicatie van den 25en Februarij 1836, waarbij een reglement op de particuliere landerijen bewesten de rivier Tjimanok is gearresteerd. (Indisch Staatsblad No. 19.)

Hoewel het particuliere landbezit op Java dus reeds meer dan eene eeuw oud is, zoo heeft het zich toch eerst sedert omstreeks vijftig jaren meer ontwikkeld.

1

De particuliere landen op Java zijn, met uitzondering van eenige percelen in het midden en oosten van dat eiland, welke hier niet in aanmerking komen, allen bewesten de rivier Tjimanok in de residentie Cheribon en beoosten de rivier Oeloeamie in de residentie Bantam gelegen en bestaan uit een gedeelte van eerstgemelde residentie, uit het grootste gedeelte der afdeeling Krawang, uit de geheele residentie Batavia en de afdeeling Buitenzorg, en uit een gedeelte der residentie Bantam.

Zij beslaan naar gissing eene oppervlakte van nagenoeg 5150 vierkante palen (van 320 bouws van 500 vierkante roeden elk), zijn op de noordelijke helling van de groote bergketen gelegen, welke Java van het oosten naar het westen doorsnijdt, en worden door vele rivieren besproeid, welke in die bergketen ontstaan en zich in de noordelijke zee ontlasten, na gedeeltelijk langs het noorder strand moerassen te hebben gevormd.

De bodem is voor een groot gedeelte alluviaal; — het hoogere gebergte, waarvan die is aangeslibt, is van vulkanischen aard en bestaat bijkans uitsluitend uit trachytrotsen; tusschen dat hooge gebergte en het strand loopt een lagere bergketen, die uit de zoogenaamde molasse of tertiaire formatie bestaat, en waarin uitgebreide kalkrotsen en holen en in deze, op sommige plaatsen, eetbare vogelnestjes voorkomen.

In de nabijheid van het gebergte is het klimaat bijzonder regenachtig; hieraan is het toe te schrijven, dat misgewassen van het voornaamste voortbrengsel, de rijst, zeldzaam zijn, daarentegen ook de koffij minder goed slaagt, dan in het midden en oosten van Java.

De grond is in het algemeen zeer geschikt voor den rijstbouw en langs de stranden voor de suikerteelt, echter veel minder voor de koffij.

Deze landen waren in het jaar 1846 bevolkt met

630,287 zielen, waarvan 30,022 in de residentie Bantam, 228,073 in de residentie Batavia, 243,300 en 79,319 in de afdeelingen Buitenzorg en Krawang, en 49,573 in de residentie Cheribon, en in de verponding aangeslagen voor ƒ 24,309,130.

Aan ploeg- en trekvee was, in vergelijking tot het overige gedeelte van Java, geen gebrek; — de buffels zijn van een zeer goed ras; het rundvee is bij den inlander doorgaans niet gewild en wordt alleen door de landeigenaren geteeld als slagtvee en om er melk en boter van te winnen; de inlandsche paarden zijn klein en onaanzienlijk, maar niettemin vrij sterk, rad ter been en tegen groote vermoeijenissen bestand.

De inlandsche, sundasche en maleidsche bevolking is, in vergelijking tot de eigenlijke javaansche bevolking, ligchamelijk geenszins misdeeld en veelal welgespierd; wat het zedelijke echter betreft, zoo valt op haar minder te roemen; zij is, vooral in de binnenlanden van Batavia en het daaraan grenzende gedeelte van Buitenzorg, vrij stug en onbeschaafd van aard en langzaam van begrip, hetgeen degenen, die eerst zijn gewoon geweest met de hoffelijke, gedienstige en vluggere Javanen om te gaan, onaangenaam opvalt.

Van deze landen behooren die, welke in de residentiën Cheribon en Bantam en in de adsistent-residentie Krawang zijn gelegen, aan Europeanen of aan afstammelingen van Europeanen, en waren deze, hoewel eene oppervlakte van 2605 vierkante palen beslaande, in 1846 slechts voor ƒ 3,970,480 in de verponding aangeslagen en met niet meer dan 158,914 zielen bevolkt, hetgeen daaraan is toe te schrijven, dat nog een groot gedeelte der Krawangsche landen woest ligt.

Van de overige in de residentie Batavia en afdeeling Buitenzorg gelegen landen, werden in het jaar 1846 in

eigendom bezeten door

		bevolkt met	in de verponding aangeslagen voor
Europeanen	1674 vierk. palen,	278,171 zielen,	*f* 12,072,050
Chinezen	733 „ „	163,216 „	7,159,560
Inlanders	138 „ „	29,986 „	1,107,040
	2545	471,373	20,338,650

Van de Buitenzorgsche landen waren bovendien nog door Europeanen, of wel door inlanders, aan Chinezen verhuurd.

723 vierk. palen, bevolkt met 136,991 zielen, aangeslagen voor *f* 5,578,050;

zoodat in het geheel (ongerekend de, in de ommelanden van Batavia gelegen, aan Chinezen verhuurde landen) onder het beheer van Chinezen waren

1456 vierk. palen, bevolkt met 300,207 zielen, aangeslagen voor *f* 12,737,610,

en onder dat van Europeanen en Inlanders

1089 vierk. palen, bevolkt met 171,166 zielen, aangeslagen voor *f* 7,601,040.

Van de Krawangsche landen waren mede verscheidene aan Chinezen verhuurd.

Slaat men vorenstaande cijfers oplettend gade, zoo laat zich daaruit afleiden:

1) dat de Europeanen of hunne afstammelingen nog het meeste land in eigendom hebben;
2) dat echter, wat de bevolking en waarde betreft, 1 vierk. paal, door

Europ. bezeten,	bevolkt is met	166	zielen en waard	*f* 7211-50
Chinezen „	„	214	„ „	9767-47
Inlanders „	„	217	„ „	8022-03

Evenwel mag men op deze cijfers, hoezeer steunende op de door of van wege de landeigenaren gedane opgaven, zich niet te veel verlaten, voornamelijk wat de berekening der oppervlakte betreft, die geheel op gissing is gegrond, daar er nog geen geregelde opmeting der par-

ticuliere landerijen heeft plaats gehad; bij de inlanders is die opgave waarschijnlijk te laag, daarentegen bij de Europeanen welligt iets te hoog gedaan.

In het algemeen kan men wel aannemen, dat de aan Chinezen toebehoorende landerijen doorgaans de meeste waarde hebben, hetgeen allezins opvallend is, daar op de aan Europeanen toebehoorende landen Tjampea en Klappa Noeuggal de zoo rijke vogelnestklippen zijn gelegen, die alleen jaarlijks omstreeks 40 pikols vogelnestjes, ter waarde van omstreeks *f* 200,000, opbrengen; dit verschijnsel kan wel door niets anders worden verklaard, dan door de groote voortbrenging van suiker door Chinezen in de binnenlanden van Batavia, ten bedrage van meer dan 100,000 pikols 's jaars.

De Chinezen hebben hunnen invloed, vooral in de laatste jaren, niet weinig weten uit te breiden, zoowel door het aankoopen van landen, dikwerf tegen buitensporig hooge prijzen, als voornamelijk door het huren van het den landeigenaren toekomende regt, om een vijfde gedeelte van alle voortbrengselen des velds, vruchtboomen enz. te heffen, en van dat, om over de diensten der bevolking (eenen dag van de zeven) te beschikken, hoewel de landeigenaren deze laatsten ook geheel of gedeeltelijk voor zich hebben behouden. Zij kunnen, zonder zich aan verlies bloot te stellen, eenen hoogeren huurschat betalen dan pachters van andere natiën, omdat zij veel eenvoudiger leven, spaarzaam, en daarbij zeer bedreven zijn om van de hun geoorloofde heffingen het meeste voordeel te trekken, ja zelfs, door het gebruiken van valsche gewigten en andere kunstgrepen, welke de onnoozele inlander zich veelal willens en wetens geduldig laat welgevallen, die heffingen hooger weten op te voeren, dan bij de wet is toegestaan, zonder dat hun zulks ligtelijk kan worden bewezen.

Bovendien behalen zij nog groote winsten door het ge-

ven van voorschotten aan den tot verkwisting geneigden inlander, welke deze dikwerf in rijst met 100 % verlies moet terugbetalen, zoomede door zich van den geheelen binnenlandschen handel meester te maken.

Het is dan ook vooruit te zien, dat de invloed der Chinezen, zoo die niet bij tijds wordt geweerd, steeds zal toenemen, daar hunne kapitalen, en daarmede hunne magt en aanzien, gestadig aangroeijen.

Ten aanzien van de regten en verpligtingen der landeigenaren en der opgezetenen hunner landen, zoowel onderling, als ten opzigte van het Gouvernement, verwijzen wij degenen, die zich daarmede nader wenschen bekend te maken, naar de vorengemelde publicatie, waarbij die regten en verpligtingen zoo naauwkeurig, zorgvuldig en duidelijk zijn geregeld, als het maar mogelijk was zulks bij een reglement te doen. — De daarin vervatte bepalingen echter in werking te brengen en daaraan de hand te houden, valt moeijelijker, dan iemand, die met de plaatselijke omstandigheden en den aard van den inlander niet bekend is, welligt zoude denken.

Wij willen dit met eenige, op ondervinding berustende daadzaken en bemerkingen ophelderen.

Den landeigenaren is het regt toegekend, om van alle voortbrengselen van den landbouw en voornamelijk van het rijstgewas een vijfde te heffen; zij kunnen dit echter, zooals wel van zelf spreekt, niet in persoon doen, maar laten zulks aan Europesche opzieners, aan Chinesche of andere pachters, of ook aan inlandsche hoofden en mandoors over, welke dan het gewas, korten tijd voor het rijp worden, schatten en daarnaar de opbrengst en belasting bepalen, of wel op het veld zelf een vijfde van het gesneden gewas nemen; dit doen degenen, welke zich aan de bepalingen der wet houden; velen echter nemen liever jaarlijks, hoewel zulks verboden is, eene vooraf

bepaalde hoeveelheid rijst als belasting, zonder zich om het al of niet slagen van het gewas te bekreunen, en zijn dikwerf doof voor de bezwaren, welke de inlander uit dien hoofde inbrengt, vooral zoo dezen eenige nalatigheid in het ter behoorlijke tijd beplanten zijner velden kan worden verweten; — ook is die aanslag meestal eerder te hoog, dan te laag gesteld, en dikwerf op de opbrengst van een zeer gunstig oogstjaar gegrond. — Daarbij wordt den inlander dan ook nog veelvuldig op andere wijze te kort gedaan, voornamelijk, door de Chinesche pachters, hetzij door onjuist te wegen, of.wel, door de verhouding van gewigt van drooge rijst, welke voor de op het veld nagewogen natte rijst moet worden geleverd, te hoog te stellen.

De inlander, al weet hij ook, dat hij bedrogen of van hem te veel voor belasting genomen wordt, gaat er niet dan hoogst ongaarne, en meestal eerst, wanneer het te laat is, toe over, om bij het bestuur te klagen en doet zulks alleen dàn, wanneer hij daartoe door den een of anderen meer ondernemenden dorpsbewoner, veelal een voorwerp van slechten naam en brutaal voorkomen, wordt aangezet.

De klagers vereenigen zich dan in troepen van 20, 30 ja zelfs tot eenige honderd man, en komen, door een of meer zoogenaamde kapala klaag's (hoofden der klagers) gevoerd en aangemoedigd, voor de woning van het hoofd van het plaatselijke bestuur, waar zij geduldig nederhurken, tot dat zij ondervraagd worden. Veelal is ook de eigenlijke opstoker tot klagen te huis gebleven, uit vrees voor nadeelige gevolgen, en heeft anderen onderrigt, wat zij moeten zeggen.

Na eene korte ondervraging van een tiental of meer klagers, die afzonderlijk worden voorgeroepen, en na opteekening der klagten door den Hoofddjaksa, worden de gezamenlijke klagers naar huis gezonden, met vermaning

om zich bedaard naar hunne woningen te begeven en op eenen bepaalden dag terug te komen. Worden niet alle klagers terug gezonden, maar eenigen voor een nader onderzoek aangehouden, zoo kan men zeker zijn, den volgenden dag den geheelen hoop weder te zien verschijnen, want zij weten ook al zeer goed, dat eendragt magt maakt, houden zich steeds zoo veel mogelijk te zamen en vragen zelfs, wanneer een of meer van hen wegens onbehoorlijk gedrag naar de gevangenis moeten worden gezonden, om mede te mogen gaan, wel wetende, dat men geen 2 tot 300 man in eens kan opsluiten.

Over eenige dagen verschijnen dan de klagers, wier aantal intusschen meestal is vermeerderd, op nieuw voor het bureau van het plaatselijk bestuur; intusschen zijn de klagten, zoo veel mogelijk, door opneming der pakhuizen, verhoor van getuigen of andere middelen onderzocht, doch heeft zulks zeldzaam tot eene voldoende uitkomst geleid, daar de klagers bijkans altijd met het voortbrengen hunner bezwaren wachten, totdat het gewas reeds is gesneden en van het veld weggebragt, en het dus niet meer mogelijk is, om met der daad te bewijzen, dat er te veel belasting is geëischt of ontvangen.

De in de zaak betrokken landeigenaar of pachter is inmiddels mede opgeroepen, en nu begint voor den met het onderzoek en de beslissing der zaak belasten ambtenaar eene vrij moeijelijke taak, daar hij geheel tegenstrijdige belangen dient te behartigen. Hij behoort in de eerste plaats te zorgen, dat den inlander geen onregt geschiede, maar toch tevens er voor te waken, dat het gedrag van den landeigenaar of zijnen plaatsvervanger, al is deze ook maar een Chinesche pachter, in het oog van den inlander niet te zeer worde verlaagd en de eerstgemelden niet in hunne regtmatige inkomsten worden te kort gedaan; bovendien moet hij nog den of de schuldi-

gen beboeten of op andere wijze bestraffen. Hij zal dus, zoo het hem overtuigend is gebleken, dat de landeigenaar in het ongelijk is, dezen zulks onder vier oogen op het ernstigste moeten voorhouden, en hem in bedenking geven, om liever vrijwillig de, op het nemen van te hooge belasting, gestelde hoogste boete te voldoen, dan zich aan een formeel regterlijk onderzoek te onderwerpen.

De landeigenaar zal dit dan ook meestal gaarne doen, om maar zijn gezag ongeschonden te bewaren, en verklaart zich in den regel tot alle schikkingen met den inlander bereid, welke deze of het bestuur zullen verlangen. Op deze wijze is het dan meestal niet moeijelijk, om de zaak ten genoege der klagers te regelen, voor deze eene vermindering van belasting te bewerken en hen tevreden naar huis te zenden.

Niet altijd echter loopt de zaak zoo geleidelijk af; — somwijlen worden er onder de klagers een of meer gevonden, die, al worden zij ook geheel in het gelijk gesteld en hun een herstel van alle grieven toegezegd, niettemin naar geen reden willen luisteren; het is eens gebeurd, dat zulk een klager zich als een bezetene op den grond heeft geworpen en onder het uitroepen van „allah il allah" op onmiddellijke verwijdering van den schuldigen pachter heeft aangedrongen, waartoe het bestuur niet de magt heeft, zoo diens schuld niet al te groot is geweest. De overige klagers, wier aantal omstreeks 300 man bedroeg, geraakten van lieverlede mede in eene opgewonden stemming, en het kostte niet weinig moeite hen te verwijderen; een of meer van hen op zulk een oogenblik wegens oneerbiedigheid te willen bestraffen, zoude geen zaak zijn, daar de inlander, vooral in het Buitenzorgsche en in de ommelanden van Batavia, eens in zulk eene stemming zijnde, niet ligt tot bedaren is te brengen en men, om ernstige ongelegenheden voor te komen, alles moet verwijderen, wat

alsdan zijne hartstogten nog meer zou kunnen opwekken. Ook zijn meestal eene bedaarde houding der aanwezige Europeanen en eenige meer zakelijke pogingen der inlandsche hoofden voldoende om de klagers te doen vertrekken.

Uit het een en ander kan men opmaken, zoo wel, dat het niet zoo gemakkelijk valt, om den inlander altijd op overtuigende gronden tot zijn goed regt te helpen, als ook dat het gevaarlijk is, om in hem den slapenden leeuw te wekken, en het dus steeds wenschelijk blijft, zulke klagten en de onderzoeken, welke het gevolg daarvan zijn, zooveel doenlijk, te voorkomen, hetgeen echter wel eens de Chinesche pachters kan bemoedigen, om in hunne kwade praktijken voort te gaan.

Voor het overige komen zulke bezwaren tegen Europesche landeigenaren zeldzamer voor en is het, zoo zulks geschiedt, veelal toe te schrijven aan onbekendheid met de zeden en gewoonten van den inlander en aan onhebbelijkheid om met dezen om te gaan. Evenwel zijn die klagten in de laatste jaren veelvuldiger geworden en zullen die wel steeds toenemen, naar mate de inlander zijne regten beter leert kennen en verdedigen; — het is derhalve wel te wenschen, dat de landeigenaren en hunne plaatsvervangers of ondergeschikten zich van alle aanleidingen daartoe onthouden, zoo zij niet met der tijd hun geheele gezag willen ondermijnd zien.

Op zich zelve beschouwd verdient het regt van den landeigenaar, om ⅕ der opbrengst als belasting te mogen heffen, wel in vele opzigten te worden afgekeurd.

Vooreerst toch zal zijn eigenbelang of de vrees om door den inlander te kort te worden gedaan, waartoe deze, zoo hij zulks ongestraft kan doen, ook geenszins ongeneigd is, hem steeds aansporen, de belasting hooger op te voeren, dan hem volgens regt toekomt; laat hij hare heffing aan eenen pachter over, zoo zijn daarmede alle

nadeelen eener verpachting van belastingen verbonden, welke de nieuwere staathuishoudkunde zoo zeer afkeurt. Ook verdient eene belasting in geld, zooals de landrente in de Gouvernementslanden, in zoover de voorkeur, als het den inlander daarbij onverlet blijft, om zijne voortbrengselen op de voordeeligste wijze van de hand te zetten, of wel daarvan zooveel voor zijne behoeften te behouden, als hij noodig acht; hij kan den afval voor zich zelven of als voeder voor het vee gebruiken, en wordt door de noodzakelijkheid, om zich geld te verschaffen, tot meerdere werkdadigheid aangespoord, terwijl hem de moeite wordt bespaard om de als belasting verschuldigde rijst naar het pakhuis van den landheer te vervoeren.

Wij willen nu overgaan tot eene vergelijking van de aan particuliere personen toebehoorende landen, bewesten de rivier Tjimanok, met de onder het onmiddellijke beheer van het Gouvernement staande landen op Java, met betrekking tot de zedelijke en stoffelijke welvaart der bevolking, de voortbrenging en de voordeelen welke het Gouvernement en de landeigenaren er van trekken.

De welvaart der bevolking uit eigen aanschouwing te leeren kennen en beoordeelen is, althans voor eenen Europeaan, zeer moeijelijk; in de Gouvernementslanden neemt men welligt meer nijverheid en bedrijvigheid, eene betere kleeding der hoofden en meer weelde in wapenen en paarden waar; op de particuliere landen, met uitzondering van de meer bergachtige streken, betere kleeding en huisvesting van den gemeenen inlander; — doch zijn zulke op zich zelve staande waarnemingen niet toereikende om daaruit een afdoend besluit op den welstand der bevolking te trekken, daar die verschijnselen dikwerf ook het gevolg van toevallige omstandigheden, zoo als bijv. van sedert lang bestaan hebbende gewoonten, kunnen zijn. Het zal dus wel veiliger zijn, zich niet op zulke onzekere kenteekenen te

verlaten, maar zoo veel mogelijk na te gaan, hoeveel de bevolking in een gegeven tijdvak van het Gouvernement en van de landeigenaren heeft verdiend en aan hen heeft opgebragt.

In het jaar 1846 heeft de bevolking der Gouvernementslanden (bevattende alle residentiën van Java, behalve de Preanger regentschappen, de particuliere landen, de vorstenlanden en het eiland Madura) van het Gouvernement verdiend:

1)	voor	760,122 pikols koffij à *f* 9,34 de pikol, waarvan *f* 1 transportkosten en de rest voor inkoop. . .	*f* 7,099,540
2)	„	1,105,102 pikols suiker.	- 2,810,914
3)	„	1,453,356 ponden indigo.	- 2,162,990
4)	„	kaneel.	- 990,480
5)	„	tabak.	- 344,774
6)	„	nopal.	- 30,148
7)	„	voor houtwerken (naar gissing.)	- 150,000
8)	„	kosten op de landelijke inkomsten en andere grondlasten, die *f* 1,216,761 bedragen, waarvan het grootste gedeelte aan de dorpshoofden wordt uitbetaald.	- 1,150,000
9)	„	kosten der zoutpannen, zoutdepôts à *f* 709,699 voor zoo ver die aan inlanders worden uitgekeerd, (naar gissing.)	- 400,000
10)	„	werkloonen aan de buitengewone fortificatiewerken, waarvoor jaarlijks 1,000,000 wordt uitgegeven, (naar gissing.)	- 600,000
11)	„	werkloonen aan de civiele gebouwen, waarvoor *f* 126,211 wordt uitgegeven, (naar gissing.) . . .	- 90,000
		Totaal	*f* 15,828,846

Daarentegen is door de bedoelde bevolking in dat jaar aan het Gouvernement opgebragt:

1) aan verpachte middelen:

	(geheel bedrag)	n. g.
slagten van rundvee. . . .	*f* 305,730	*f* 215,000
vischmarkten, vischpachten enz.	- 330,480	- 235,000
inlandsche tabak.	- 106,680	- 70,000
bazaars enz.	- 2,961,621	- 2,100,000
tolbruggen en andere kleine middelen.	- 81,454	- 55,000
kleine lombard.	- 327,398	- 225,000
opiumpacht.	- 7,346,750	- 5,700,000
2) aan landrenten.		- 9,552,038
belasting op nipa- en kreupelbosschen. .		- 24,392
vischvijvers.		- 184,932
Totaal		*f* 18,361,362
Hiervan afgetrokken de verdiensten ad . .		15,828,846
wordt mitsdien door de Gouvernements-bevolking zuiver opgebragt		*f* 2,532,516

of per hoofd (door 7,012,550 zielen) omstreeks 36 cents.

Door de bevolking der particuliere landen, bewesten de Tjimanok, 630,287 zielen sterk, wordt daarentegen opgebragt:

a) aan de landeigenaren:

1) door die van de ommelanden van Batavia en van Buitenzorg, ingevolge den maatregel, door de, gedeeltelijk uit landeigenaren bestaande, commissie van verponding aangenomen, *f* 3 à 5 per hoofd, of gemiddeld *f* 4 door 471,373 hoofden . . . . . . *f* 1,885,492

2) door die van Cheribon, Krawang en Bantam, 158,914 zielen, welke volgens boven bedoelden maatstaf *f* 635,656 zou moe-

Transporteren *f* 1,885,492

per transport *f*	1,885,492
ten opbrengen, doch waarvoor hier slechts ¹/₁₀ van den aanslag in de verponding wordt ingebragt. . . . . -	397,048
b) aan het Gouvernement, aan verpachte middelen, (naar gissing.)	
1) slagten van rundvee. . . . . -	19,500
2) belasting op den verkoop van tabak. -	13,000
3) tolpoorten en tollen. . . . . -	10,000
4) kleine lombard. . . . . -	20,000
5) opiumpacht. . . . . -	550,000
Totaal	*f* 2,895,040

Daarentegen is door haar naar gissing verdiend aan werkloon voor:

1) 6500 pikols koffij à *f* 10 de pikol	*f* 65,000	
2) 140,000 „ suiker „ 4 „ »	- 560,000	
3) 6000 pond cochenille à *f* 1-50 het pond	- 9000	
4) 80,000 „ thee à 50 c^ts^ het pond	- 40,000	
5) 3025 pikols G^ts^ koffij à *f* 3,15	- 9,528	
6) het transport van omstreeks 360,000 pikols rijst, à 40 c^ts^ de pikol.	- 144,000	
7) aan ontvangen levensmiddelen voor heerendiensten (1 dag van de 7), die op omstreeks 3 c^ts^ per hoofd en dag worden geschat, dus voor 52 dagen *f* 1-56 aan nagenoeg 120,000 werkbare mannen.	- 187,200	
		f 1,014,728
zoodat zij zuiver heeft opgebragt. . . .		*f* 1,880,312

of per hoofd nagenoeg *f* 3, of achtmaal meer dan de Gouvernementsbevolking.

Hoewel nu deze opgaven voor een groot gedeelte op gissingen gegrond en uit den aard der zaak onvolledig zijn, zoo zullen de daarin begane misslagen toch wel niet

zoo sterk zijn, dat niet met tamelijke zekerheid daaruit kan worden besloten, dat de bevolking der particuliere landen veel zwaardere belastingen in geld of producten moet opbrengen, dan die der gouvernementslanden; — de bevolking der eerstgenoemde landen heeft daarbij nog minder andere particuliere verdiensten, dan die der gouvernementslanden, omdat op gene bijkans alle handel een monopolie der landheeren of Chinezen is, en dáár dan ook inderdaad veel minder nijverheid onder den inlander wordt gevonden, dan in vele gouvernementslanden. — Uit het een en ander mag men wel veilig de gevolgtrekking opmaken, dat in het algemeen in de laatstgenoemde landen, niettegenstaande de bevolking aldaar doorgaans zwaardere heerendiensten moet verrigten, hare stoffelijke welvaart grooter is, dan op de particuliere landen.

De inlandsche bevolking, zoowel in de Gouvernements- en in de vorsten- als op de particuliere landen, staat, wat haren zedelijken toestand betreft, in het algemeen nog op eenen betrekkelijk lagen trap van ontwikkeling; — doch is hare inborst, vooral die van den eigenlijken Javaan, zoo als bekend is, goedaardig. Den zekersten maatstaf dienaangaande leveren wel de gepleegde misdaden. — In het tijdschrift „het regt in Nederlandsch Indië" komt eene opgave voor van de vonnissen, die aan de revisie van het Hoog Geregtshof van Nederlandsch Indië zijn onderworpen van 1838 tot en met 1845. Volgens deze opgave, naar welke de hierachter gevoegde staat is opgemaakt, zijn gedurende bedoeld tijdvak de meeste misdaden bestraft in de residentiën Batavia en Buitenzorg, die geheel uit particuliere landen bestaan, en de zwaarste misdaden in eerstgenoemde residentie en in het oostelijke gedeelte van Java.

Het zoude echter gewaagd zijn, uit het aantal misdaden, welke ter kennis der regtbanken zijn gekomen, op

de hoeveelheid der werkelijk gepleegde misdaden in elke residentie te besluiten; — de verhouding daarvan is, voor zoo ver zich zulks uit persoonlijke waarnemingen en hetgeen deswege van algemeene bekendheid is, laat opmaken, de volgende:

De meeste en zwaarste misdrijven worden aan de beide uiteinden van Java en in de Vorstenlanden gepleegd, de minste in de Gouvernementslanden in het midden van Java.

Dat zoo vele en kapitale misdaden in het oosten voorkomen, moet voornamelijk aan de Madurezen worden geweten, die van eenen veel krachtigeren aard, dan de Javanen, maar ook wraakzuchtiger en bloeddorstiger zijn, terwijl zulks in de Vorstenlanden wel aan gebrek aan politie is toe te schrijven.

In het westen van Java leveren vooral de residentiën Batavia en Buitenzorg en dat gedeelte van Bantam, hetwelk uit particuliere landen bestaat, eene ongunstige uitkomst; de politie wordt daar door de inlandsche hoofden en door de bevolking zeer weinig ondersteund, ja veelal onderhands tegengewerkt; de verhouding der niet ontdekte misdadigers en niet tot de kennis van het bestuur gebragte misdaden is daar veel ongunstiger, dan in de Gouvernementslanden. Een zeer voordeelige uitzondering hierop maakt nogtans het in het westelijke gedeelte van de afdeeling Buitenzorg gelegen distrikt Jassinga, hetgeen wel voornamelijk, behalve aan de afgelegen ligging van dat disstrikt, aan den invloed van eenige Europesche landheeren moet worden toegeschreven, die geene moeite noch kosten gespaard hebben, om der politie in de hand te werken; — dat het op de overige boven bedoelde particuliere landen daarmede zoo ongunstig is gesteld, moet wel voornamelijk daaraan worden geweten,

1) dat het grootste gedeelte der residentie Batavia en

van een aangrenzend distrikt der afdeeling Buitenzorg uit afstammelingen van vrijgegeven of gevlugte slaven en ander zamengeloopen volk bestaat, en die maatschappelijke instellingen mist, welke elders op Java eenen hechten band onder de inlanders vormen;

2) dat ook het overige van ouds gevestigde gedeelte der bevolking al sedert onheugelijke tijden zeer tot het plegen van misdaden is geneigd geweest, en zich voornamelijk door eene neiging tot het stelen van buffels onderscheidt, hetgeen zelfs in hare oogen veelal geen misdaad, maar veeleer een roemrijk feit daarstelt, even als in de middeleeuwen een wèl geslaagde rooftogt den gelukkigen ridder, welke dien uitvoerde, in zijne oogen en zelfs veelal in die van het algemeen, geen oneer aandeed;

3) dat, volgens van oudsher bestaande en later hernieuwde gewoonten of bepalingen, de met het opsporen der misdaden belaste dorpshoofden door de landeigenaren worden benoemd. — Daar nu aan deze laatsten hoegenaamd geen politiemagt toekomt en de dorpshoofden, ja zelfs de hoofden der landerijen, hoewel deze eenigzins meer van het bestuur afhankelijk zijn, zich minder bekreunen om hunne hoogere politiehoofden, welke slechts weinig invloed op hun lot kunnen uitoefenen, zoo is hiervan het natuurlijke gevolg, dat de werking eener krachtdadige politie en de vervolging der misdadigers zeer moet worden belemmerd.

De slotsom van het bovenstaande is, dat in het algemeen de bevolking der particuliere landen, althans in de residentiën Batavia, Buitenzorg en Bantam, wat hare zedelijke ontwikkeling en gevoel van regt en onregt betreft, op eenen lageren trap staat, dan die der Gouvernementslanden.

Van onderscheiden kanten is het gevoelen geuit, dat door het Europesche landbezit meerdere beschaving onder

den inlander zou worden verspreid, — tot dusver kan, niettegenstaande dat landbezit reeds geruimen tijd bestaat, zulk eene stelling wel niet door daadzaken worden geregtvaardigd; tot op zeer enkele eervolle uitzonderingen na, is tot dusver door de Europesche landeigenaren weinig of niets in het werk gesteld, om dit doel te bevorderen.

Ten aanzien der voortbrenging door den landbouw is het moeijelijk te beslissen, waar die aanzienlijker is, in de Gouvernements- dan wel op de particuliere landen, en wel uit hoofde, van gene, de opbrengst der rijstvelden niet genoegzaam is bekend, daar de deswege aan het Gouvernement gedane opgaven weinig vertrouwen verdienen.

In het algemeen wordt op de particuliere landen veel zorg aan den rijstbouw besteed en overtreffen deze, in dit opzigt, welligt de Gouvernementslanden; het tegenovergestelde is echter het geval met den aanbouw van aard- peul- en veldvruchten, zoo als turksche tarw en een groot aantal van boon- en knolgewassen, inlandsche tabak enz., in welk opzigt vooral het noordelijke gedeelte van Bantam zich gunstig onderscheidt, zoo als ook het midden van Java; ook is de teelt van produkten, die voor de Europesche markt geschikt zijn, voornamelijk van koffij, tabak en indigo, in de Gouvernementslanden betrekkelijk veel aanzienlijker.

Een opvallend verschijnsel op vele particuliere landen is, dat aldaar in de kampongs zoo weinig kokosboomen worden gevonden, terwijl deze zoo hoogst nuttige palmsoort het hoofdsieraad uitmaakt van de meeste Gouvernementsdessa's; welligt moet dit daaraan worden toegeschreven, dat de inlander opziet tegen de heffing van een vijfde der vruchten van dien boom, welke den landeigenaar toekomt, en dat hij daarom nalaat voor eene behoorlijke aanplanting van jonge boomen te zorgen.

Tot bevordering van den rijstbouw is door verscheiden ondernemende landeigenaren veel bijgedragen door het aan-

leggen van waterleidingen; echter is in dit opzigt het Gouvernement mede niet achterlijk gebleven en heeft dit zulke werken met ruimere middelen ook op grootere schaal kunnen uitvoeren. De twee voornaamste waterleidingen in de residentie Batavia en de afdeeling Buitenzorg hebben voornamelijk aan de bemoeijingen van het bestuur haar bestaan te danken.

Of de bevolking sedert 1816 op de particuliere, dan wel op de Gouvernementslanden in grootere mate is toegenomen, is, bij de weinige zekerheid, welke de volkstellingen, vooral van vroegere jaren, opleveren, moeijelijk te beslissen. Deze toeneming staat in naauw verband met de uitbreiding van den rijstbouw, en daar deze op verscheiden particuliere landen, door landeigenaren, die ondernemend waren en over genoegzame kapitalen konden beschikken, spoediger is kunnen worden uitgebreid, dan in vele Gouvernementslanden, zoo kan men aannemen dat aldaar ook wel de bevolking in dezelfde verhouding spoediger zal zijn toegenomen, terwijl op andere landen welligt het tegenovergestelde heeft plaats gehad.

De territoriale inkomsten, welke het Gouvernement gedurende het jaar 1846 van de Gouvernements- en van de particuliere landen heeft getrokken, hebben omstreeks bedragen:

a) van de particuliere landerijen:

1) verpachte middelen, en wel: de bazaar te Buitenzorg à *f* 11,000, en het slagten van rundvee enz., de kleine lombard en de opium, welke drie middelen omstreeks in gelijke mate door de Gouvernementsbevolking en door die van de particuliere landen zijn opgebragt, en waarvoor hierboven (bladzijde 13) is gesteld de som van *f* 6,140,000, waarvan 1/11 gedeelte of *f* 558,182 voor de

particuliere landen.	*f*	569,182
2) belasting op het jatiehout.	-	800
3) verponding.	-	174,882
4) belasting op den verkoop van tabak. .	-	13,000
5) regt van overschrijving.	-	87,500
6) 5 % op de partikuliere bazaars.	-	6,237
7) tolpoorten en tollen.	-	15,000
8) verkoop van zout à 48 cts per hoofd (*f* 4,342,840 over 9,000,000 zielen.) . .	-	302,400
Totaal	*f*	1,169,001

b) van de Gouvernementslanden:

1) verpachte middelen (zie hiervóór bladzijde 13.)	*f*	8,600,000
2) landrenten, nipabosschen en vischvijvers.	-	9,761,362
3) vertiening van landerijen.	-	132,330
4) verkoop van vogelnestjes.	-	215,000
5) „ „ houtwerken.	-	248,000
6) „ „ zout.	-	3,360,000
	f	22,316,692

Indien de particuliere landen in verhouding tot hare bevolking even veel hadden opgebragt, als de Gouvernementslanden, zoo zoude het Gouvernement hebben verkregen *f* 2,028,810, of bijkans het dubbel van hetgeen die landen inderdaad hebben opgebragt; — door den afstand dier landen aan particulieren derft het Gouvernement dus nagenoeg de helft der inkomsten, welke het zoude trekken, indien die landen even als andere Gouvernementslanden werden beheerd; — neemt men daarbij nog in aanmerking, dat de zoo vruchtbare Buitenzorgsche rijstlanden wel eene hoogere landrente zouden opbrengen, dan de Gouvernementslanden, en dat de particuliere landen bovendien ook nog voor de teelt van voor de Europesche markt geschikte produkten ten behoeve van het Gouver-

nement zouden kunnen worden gebezigd, zoo wordt die winstderving nog veel aanzienlijker.

De landeigenaren trekken van die landen omstreeks *f* 2,430,913 's jaars (1/10 van den aanslag der verponding, die op de jaarlijksche inkomsten der eigenaren is gegrond); — voegt men hierbij de som van *f* 1,169,000, welke aan het Gouvernement wordt opgebragt, zoo verkrijgt men de som van *f* 3,599,914 als de geheele opbrengst dier landen, of ruim drie vierde meer, dan hetgeen het Gouvernement daarvan volgens de boven gemaakte berekening zou trekken, indien die landen geheel onder zijn beheer waren.

De bovenstaande beschouwingen zullen wel overtuigend hebben aangetoond, dat het particuliere landbezit op Java, althans zoo als dit tegenwoordig aldaar bewesten de rivier Tjimanok bestaat, voor het Gouvernement, even als voor de welvaart der bevolking, nadeelig is. Van eenen verkoop van Gouvernementslanden aan particulieren, zoo als die vroeger eens is voorgesteld, kan dus ook wel niet meer de spraak zijn, te meer daar de kundigste mannen, die in staat zijn geweest, door jaren lange ondervinding, hetzij als staatsdienaren, of wel als planters, zich met de gesteldheid van Java bekend te maken, daarin overeenstemmen, dat het, uit een regtskundig oogpunt beschouwd, althans zeer twijfelachtig is, of het Gouvernement de bevoegdheid bezit, op dat eiland, landen, die reeds door inlanders zijn ontgonnen of door hen op de eene of andere wijze sedert jaren worden gebruikt, te verkoopen; — dat door zulk eenen verkoop de dierbaarste belangen der inlandsche hoofden en der bevolking onherstelbaar zouden worden gekwetst, en dat ons geheele bestaan op Java daardoor gevaar zou kunnen loopen, terwijl het particuliere landbezit hoegenaamd geen waarborgen oplevert, noch voor eene toekomstige beschaving van den inlan-

der, noch voor de verzekering der kolonie ingeval van vijandelijken aanval, en het voor sommigen troostrijke denkbeeld, dat, ingeval van verlies der kolonie, dan toch nog de particuliere bezittingen in handen van Nederlanders zouden blijven, wel bezwaarlijk eens echten vaderlanders waardig is, vooral na de ondervindingen, welke ten dien aanzien in eene andere ons vroeger toebehoord hebbende kolonie zijn opgedaan.

Is het inderdaad op goede gronden bewezen, dat het particuliere landbezit bewesten de Tjimanok in vele opzigten voor de bevolking en het bestuur nadeelig is, zoo zal het wel niet meer dan pligt wezen, daaraan een einde te maken, voor zoo ver zulks kan geschieden, zonder wèl verkregen regten en particuliere belangen te kwetsen en zonder geldelijke opoffering voor het Gouvernement.

Dit doel zal welligt geleidelijk en zonder geweldige schokken kunnen worden bereikt, en zullen tevens de schadelijke invloed en de knevelarijen der Chinezen kunnen worden geweerd, door de volgende maatregelen:

1) door de particuliere landen, die te koop worden aangeboden, voor rekening van het Gouvernement in te koopen, zoo zulks voor redelijke prijzen kan geschieden;

2) door de aldus ingekochte landen aan Europeanen in pacht af te staan, tot dat door de daarvan getrokken pachtpenningen de voor aankoop uitgegeven sommen zullen zijn vergoed, waarna die landen even als de andere Gouvernementslanden zullen worden beheerd;

3) door te bepalen, dat Chinezen voortaan op Java, niet anders dan door erfopvolging of erfstelling, eigenaren van landen zullen kunnen worden, en dit ook slechts van zulke landen, welke thans in het bezit van Chinezen zijn, en

4) dat geene, niet aan Chinezen toebehoorende landen meer aan Chinezen zullen mogen worden verhuurd of verpacht, terwijl de huurkontrakten van zulke landen,

welke thans reeds aan Chinezen zijn afgestaan, slechts voor den tijd van vijf jaren zullen mogen worden verlengd of op andere Chinezen overgedragen.

De twee laatste maatregelen zullen waarschijnlijk de waarde der particuliere landen doen dalen en de inkomsten van verscheiden landeigenaren verminderen, ook zijn die in zoo ver met de algemeene beginselen van regt en staathuishoudkunde in strijd, als zij particulieren beletten om van hun eigendom het meeste voordeel te trekken, en daardoor aan de Chinezen, die toch even goed, als alle andere op Java toegelaten ingezetenen, regt op bescherming hebben, een op zich zelf geoorloofd middel van bestaan wordt ontnomen; — het is dus wel te voorzien, dat tegen de invoering dier maatregelen verscheiden bedenkingen zullen worden geopperd; — maar het zal niet mogelijk zijn, op eene andere wijze aan de knevelarijen der Chinezen en aan hunnen voor ons schadelijken en steeds toenemenden invloed een einde te maken. Het is nu de vraag, of zoowel ons staatkundig belang, als dat der inlandsche bevolking, het nemen dezer maatregelen niet dringend eischen.

Om den Chinezen het verdere aankoopen van particuliere landen te beletten, daartoe hebben wij volkomen het regt; zij worden toch op Java, al zijn zij ook daar geboren, steeds als vreemdelingen beschouwd, en als zoodanig kan hun ook het aankoopen van landgoederen worden verboden. Geschiedt dit niet, zoo laat het zich, te oordeelen naar hetgeen in de laatste jaren gebeurd is, allezins vermoeden, dat zij over korteren of langeren tijd eigenaren van alle particuliere landen zullen worden; — de nadeelen en zelfs de gevaren van zulk eenen staat van zaken, zullen wel, na hetgeen hiervóór gezegd is, niet nader behoeven te worden uiteengezet.

NOTA.

De in deze verhandeling voorkomende statistieke en finantiële opgaven zijn voornamelijk getrokken uit de in 1846, ten behoeve van den aanslag in de verponding voor de jaren 1847, 1848 en 1849, opgemaakte staten der particuliere landerijen der residentie Batavia en der afdeeling Buitenzorg, uit het tijdschrift „het Regt voor Neerlandsch Indie", uit het werk van den Heer D. C. Steyn Parvé, „het Koloniaal Monopoliestelsel", waarna berekend is, hoeveel aan de inlandsche bevolking door het Gouvernement is uitgekeerd voor die voortbrengselen, welke voor de Europesche markt geschikt zijn, met uitzondering van de koffij, en uit de bedenkingen op genoemd werk door den Luitenant Kolonel P. van Zwieten, achter welke eene, waarschijnlijk op de ontvangsten en uitgaven van 1846 gegronde, begrooting van Nederlandsch Indië voor 1847 is te vinden.

De verdiensten der inlandsche bevolking zijn, bij gebrek aan juiste bescheiden, minder opgegeven, dan die inderdaad zijn geweest; — zoo heeft men niet kunnen inbrengen, wat aan haar voor het aanplanten van thee, voor het transporteren van Gouvernements-gelden en goederen enz., is betaald, noch wat zij van particuliere planters in de Gouvernementslanden, voornamelijk de huurders van woeste gronden en de suikerfabriekanten, heeft ver-

diend, terwijl zij van de vestingwerken waarschijnlijk veel meer dan *f* 600,000 heeft verkregen; — doch men heeft opzettelijk vermeden die verdiensten te hoog op te voeren, om niet in het belang der bij het einde der verhandeling aangenomen stelling te overdrijven; — om dezelfde reden zijn de verdiensten der bevolking van de particuliere landerijen waarschijnlijk ruimer opgegeven, dan die inderdaad zijn geweest.

Wat de belastingen betreft, zoo wordt op vele particuliere landen, ten behoeve der kampongmandoors en van de hoofden der landerijen, nog eene zekere, eigenlijk onwettige, doch door jarenlange gewoonte zoo te zeggen gewettigde belasting in rijst, bekend onder den naam van Pagagatal, geheven, die niet zoo geheel onaanzienlijk is, doch die hier niet is opgebragt, omdat haar bedrag niet genoegzaam is bekend en de hoofden, welke daarvan het genot hebben, toch mede tot de inlandsche bevolking behooren en voor het grootste gedeelte, even als deze, belasting opbrengen.

De verdeeling der belasting van de tolbruggen en poorten, en die op den inlandschen tabak en het regt tot den verkoop daarvan, is niet, zoo als de andere belastingen, naar eenen zekeren maatstaf (de hoegrootheid der bevolking), maar naar gissing geschied, omdat die belastingen ongelijk van aard zijn en ongelijk werken; — die verdeeling is derhalve welligt onjuist, doch die belastingen zijn niet zoo aanzienlijk, dat eene vergissing daarin noemenswaardigen invloed op de gedane berekeningen kan hebben.

Het aandeel, hetwelk de bevolking der Gouvernements- en der particuliere landen tot de inkomende en uitgaande regten bijdraagt, ook maar bij nadering op te geven, is niet mogelijk geweest.

De bevolking der residentie Batavia en der afdeeling

Buitenzorg is geacht, aan de landheeren gemiddeld *f* 4 per hoofd, of in het geheel *f* 1,885,492, te hebben opgebragt; doch zijn de inkomsten der landheeren, blijkens de verpondingstaten, *f* 2,033,865, en dus *f* 148,373 meer, geweest. Dit verschil is daaraan toe te schrijven, dat de uit den verkoop van eetbare vogelnestjes getrokken inkomsten niet door de bevolking zijn opgebragt; die inkomsten hebben zelfs welligt nog eene grootere som (omstreeks *f* 200,000) bedragen, zoo dat in dit opzigt de, door de bevolking opgebragte, belasting wat te hoog zou zijn opgegeven, hetgeen echter weder ruim wordt opgewogen door het niet in rekening brengen van de winsten, door de huurders der landerijen genoten, die toch ook door de bevolking worden gedragen, en die wel verscheiden tonnen zullen hebben bedragen.

Onder de inlandsche bevolking van Batavia en Buitenzorg zijn mede de Chinesche landbouwers, wier aantal echter niet belangrijk is, begrepen, omdat deze, even als die bevolking, belasting opbrengen.

Omtrent de particuliere landen in de residentie Cheribon en Bantam en in de afdeeling Krawang zijn den schrijver, behalve de opgaven der bevolking, der uitgestrektheid en der verponding, hoegenaamd geene meer in bijzonderheden tredende bescheiden ter beschikking geweest, ook zijn die landen hem mede niet uit eigen waarnemingen bekend, terwijl dit wel het geval is ten aanzien van de Buitenzorgsche en verscheiden Bataviasche landen.

Het jaar 1846 is tot maatstaf van vergelijking gekozen, omdat alleen van dat jaar meer volledige opgaven te verkrijgen waren; — die maatstaf moet intusschen vrij juist zijn, daar in dat jaar zoowel de oogst der meeste produkten, als de opbrengst der belastingen, althans van het Gouvernement, slechts middelmatig was.

Veelal is aangenomen, dat ieder land gemiddeld om de

tien jaren eens van eigenaar verandert en mitsdien ook telken tien jare het regt van overschrijving, dat 5 % bedraagt, zou worden voldaan; — dit was welligt in een vroeger tijdvak het geval, doch in de laatste jaren zijn die overgangen veel zeldzamer geweest, zoo als dan ook blijkt uit de opgave dier belasting, welke zelfs waarschijnlijk nog te hoog is gedaan, omdat, bij de berekening daarvan, is aangenomen, dat de landerijen van die belasting even veel hebben opgebragt, als de vastigheden in de steden, terwijl die opbrengst inderdaad veel minder zal zijn geweest, daar huizen en kleine percelen veelvuldiger van eigenaar veranderen, dan groote landerijen; — ook dient men niet uit het oog te verliezen, dat die belasting niet wordt voldaan bij overgang van eigendom in regte lijn en op den langstlevende der in gemeenschap van goederen gehuwde echtgenooten enz.

De verponding en de belasting op de overschrijving van vaste goederen, welke in 1846 aan het Gouvernement is voldaan van de vaste eigendommen op de hoofdplaatsen enz. en van de particuliere landen in de residentiën Samarang en Soerabaya, zijn niet onder de territoriale inkomsten van het Gouvernement mede gerekend, omdat die hoofdplaatsen en landen tot het behandelde onderwerp in geen onmiddellijk verband stonden en derhalve geen punt van vergelijking konden opleveren.

Het behoeft wel geen nader betoog, dat het moeijelijk is, om een onderwerp als het onderhavige grondig te behandelen, zonder eene volledige lokale kennis en een voorafgaand opzettelijk en naauwkeurig onderzoek, en zonder voorzien te zijn van, in alle bijzonderheden tredende, statistieke opgaven, met welker verkrijging zelfs voor het Gouvernement in Indië eigenaardige moeijelijkheden zijn verbonden; — evenwel hoopt men, dat deze bijdrage tot een zoo veel besproken, doch wel nog niet geheel uitge-

put onderwerp op genoegzaam goede gronden zal steunen, om de gevolgtrekkingen, welke daarin, uit de ter beschikking staande gegevens, zijn opgemaakt, niet als onjuist of ligtvaardig te doen voorkomen.

Het voorstel om particuliere landen voor rekening van het Gouvernement in te koopen en de koopsom door de opbrengst der huurpenningen van de gekochte landen te dekken, steunt op de volgende berekening.

Indien een land voor de waarde, waarvoor het in de belasting der verponding is aangeslagen, bijv. voor *f* 100,000, wordt aangekocht, kan het voor een tiende van den koopprijs worden verhuurd; — van de meeste landen toch worden tegenwoordig hoogere huurprijzen voldaan; — van de aldus verkregen *f* 10,000 zullen in het eerste jaar moeten worden afgetrokken:

1) de rente van *f* 100,000, welke op 5 % kan gesteld worden, daar het Gouvernement wel daarvoor geld zal kunnen opnemen, dus . .	*f* 5,000
2) de verponding, welke het Gouvernement derft	- 750
3) evenzoo voor regt van overschrijving (aangenomen, dat dit om de 20 jaren éénmaal voldaan wordt)	- 250
dus te zamen	*f* 6,000

zoo dat nog *f* 4,000 overschieten; wordt dit overschot jaarlijks tot vermindering van het kapitaal besteed, zoo kan dit daarmede, door de vermindering der rente, in 17 jaren worden afbetaald.

Voor onkosten van administratie en voor onderhoud van gebouwen enz. is niets in rekening gebragt, omdat de eerste aan de plaatselijke besturen kunnen worden opgedragen, en de laatste meestal voor rekening van de huurders komen.

Evenwel zal het slechts zeldzaam mogelijk zijn, om een land voor de som, waarvoor het in de verponding is aangeslagen, aan te koopen. In de laatste jaren is daarvoor

veelal de helft meer uitgegeven;—zoo het Gouvernement op die wijze wilde aankoopen, zoude de koopsom door de jaarlijksche overschotten eerst na verloop van ruim 37 jaren worden afbetaald.

Het Gouvernement heeft echter als kooper veel voor, daar het met den aankoop tot het gunstigste tijdstip kan wachten en over grooter sommen kan beschikken, dan particulieren dit meestal kunnen doen.

Vergelijkende staat van misdaden, gepleegd in de Gouvernementslanden op *Java* en in de Residentiën *Batavia* en *Buitenzorg*, van 1838 tot en met 1848.

Residentie.	Bevolking.	Vonnissen gewezen door de Regtb. van O.-I.	Vonnissen gewezen door de Landraden.	mitsdien één veroordeelde op	en één voor kapitale misdaden veroordeelde nagenoeg		Aanmerkingen.
	zielen			zielen		zielen	
Batavia. . .	277,655	158	1152	212	Soerabaija .	1394	Van de residentiën Banjoemaas, Bagelen, Madioen, Kedirie en
Buitenzorg .	258,694	89	865	271	Pekalongan .	1743	Patjitan zijn de kapitale misdaden niet opgegeven, uithoofde die
Madioen . .	314,154		1160	271	Batavia. . .	1776	aldaar mede tot de kennisneming der landraden behoorden.
Kedirie. . .	234,132		805	290	Japara . . .	2064	Uit dezen staat blijkt:
Passaroean .	335,601	167	976	290	Passaroean .	2096	1) dat de meeste misdadigers zijn veroordeeld in de residentiën
Cheribon . .	615,899	253	1518	347	Rembang . .	2174	Batavia en Buitenzorg, en daarna voornamelijk in het oostelijke
Pekalongan .	235,221	135	517	365	Cheribon . .	2434	gedeelte op Java;
Soerabaija en							2) dat het grootste aantal zware misdaden in het oostelijke gedeelte
Madura . .	1,129,502	810	2330	385	Bezoekie . .	2860	van Java, te Pekalongan en te Batavia, ter kennis der regtban-
Bagelen . .	613,545		1554	395	Buitenzorg .	2907	ken is gekomen;
Bezoekie . .	502,210	176	1069	403	Krawang . .	2924	3) dat in het algemeen aan de beide uiteinden van Java de meeste
Rembang . .	478,377	220	950	408	Kadoe . . .	3245	misdaden zijn bestraft.
Banjoemaas .	405,504		972	416	Samarang . .	3881	Evenwel zoude het zeer gewaagd zijn, van het getal der bestrafte
Samarang . .	764,614	197	1562	420	Bantam. . .	5662	op dat der werkelijk gepleegde misdaden te besluiten; zoo bestaan
Krawang . .	125,752	43	256	460	Tegal . . .	6817	er veel redenen om te vermoeden, dat in het laatste opzigt wei-
Japara . . .	421,018	204	703	464	Preanger Re-		nig verschil bestaat tusschen de adsistent-residentie Buitenzorg
Kadoe . . .	356,937	110	655	466	gentschapp. .	9096	en het aangrenzende gedeelte der Preanger Regentschappen, en is
Bantam. . .	394,159	68	624	570			dit welligt in meerdere of mindere mate mede het geval ten aan-
Patjitan. . .	89,186		128	690			zien der residentie Bantam.
Tegal . . .	727,661	47	302	850			
Preanger Regentschapp. .	296,600	80	840	862			

OVER DE

OORZAKEN DER ONGUNSTIGE UITKOMSTEN,

WELKE DE

ONTGINNINGEN VAN WOESTE GRONDEN

IN DE

RESIDENTIE SAMARANG HEBBEN OPGELEVERD.

In het jaar 1837 werden in de residentie Samarang een aantal percelen woeste gronden, gelegen in de bergachtige streken der afdeeling Kendal en in de afdeeling Salatiga, te zamen eene oppervlakte van 8777 bouws beslaande, en in 1846 nog 2000 bouws daarenboven, aan particulieren, allen Europeanen of afstammelingen daarvan, in huur afgestaan, onder voorwaarde, dat zij die met koffij zouden beplanten, en met vrijlating, om tevens rijstvelden ten behoeve der werklieden, welke de ondernemers zouden bezigen, aan te leggen.

De huurprijs was aanvankelijk op zes pikols koffij per jouk, van vier bouws, bepaald, welke, te beginnen met het vijfde jaar na het sluiten der overeenkomst tot afstand

dier gronden, kostelooos in 's lands pakhuizen te Samarang moesten worden geleverd.

Later kwam men overeen, dat de huurprijs in een tiende van de opbrengst der koffij-aanplantingen zou bestaan, daar het gebleken was, dat die van zes pikols per jouk te zwaar was voor minder goed geslaagde aanplantingen.

Het Gouvernement had zich de bevoegdheid voorbehouden, om de door de ondernemers voort te brengen koffij, geheel of gedeeltelijk, tegen betaling van 5 ten honderd beneden den marktprijs over te nemen; van deze bevoegdheid is tot dus ver nog geen gebruik gemaakt.

Bovendien was nog bepaald, dat voor iederen inlandschen werkman, dien de ondernemers der ontginningen zouden bezigen, jaarlijks eene belasting van *f* 3 zou worden voldaan, ten einde het Gouvernement schadeloos te stellen voor het verlies van werkvolk, dat het door die ontginningen zou kunnen lijden. Bij zoodanige ondernemingen, waar geen vaste werklieden in dienst waren, werd het aantal der gezamenlijke daghuren van één jaar door 365 gedeeld en daar naar de belasting voldaan.

Wijders waren de ondernemers verpligt, hunne werklieden op bepaalde tijden af te staan, voor het onderhoud der groote wegen; — hieraan waren echter zoo veel moeijelijkheden en nadeelen voor de landhuurders verbonden, terwijl het Gouvernement er door den onwil der werklieden weinig of geen voordeelen van genoot, dat de plaatselijke besturen van lieverlede toelieten, dat aan die bepaling der overeenkomsten niet meer de hand werd gehouden.

Van ieder pikol koffij, die door de ondernemers werd uitgevoerd, moest aan uitgaande regten worden voldaan vier gulden per pikol, ten ware die in Nederlandsche schepen naar Nederland wierd uitgevoerd, in welk geval het regt slechts de helft bedroeg.

In het jaar 1848 zijn deze regten gesteld op 12 en 6 ten honderd over de waarde der koffij.

Voor het overige bestonden er geene regten of verpligtingen van belang tusschen het Gouvernement en de ondernemers; deze waren geheel op hunne eigene middelen aangewezen tot verkrijging van het vereischte aantal werklieden enz.; hunne woningen, loodsen en pakhuizen moesten zij op eigen kosten oprigten; alleen werd hun door het Gouvernement het kappen van het daarvoor benoodigde jatiehout kosteloos toegestaan.

Aanvankelijk schenen deze ondernemingen zeer gunstige uitkomsten te beloven; de prijzen der koffij bedroegen 25, 30 tot zelfs 40 gulden per pikol, en het was niet vooruit te zien, dat die zoo spoedig aanzienlijk zouden dalen; — bij een eenigzins wèl overlegd beheer was het mogelijk, de pikol koffij doorgaans voor *f* 12 à *f* 15 te Samarang te leveren, zoodat er ten minste tien tot zelfs vijfentwintig gulden winst voor den ondernemer overschoot; — daarbij vielen de koffijoogsten in de eerste jaren bijzonder gunstig uit: van vele tuinen werden van een tot drie katjes (1/100 pikol) koffij per boom verkregen, en de meeste ondernemers dachten zeer matig en buiten alle mogelijke kans van verlies te hebben gerekend, wanneer zij de opbrengst van eenen boom gemiddeld op een half katje stelden; daarbij nam men aan, dat een koffijboom van het vijfde tot het twaalfde jaar vruchten gaf; in de afdeeling Salatiga waren vele koffijtuinen, die reeds met het derde jaar in bloei stonden, en andere die bereids twintig jaren oud waren en nog vruchten gaven, ja zelfs één, die nog van het jaar 1809 of 1811 dagteekende.

Op eene bouw konden gemiddeld 2000 boomen worden geplant.

Naar dezen maatstaf berekende men de opbrengst eener bouw gedurende den geheelen tijd, over welken de on-

derneming liep, na aftrek der als belasting verschuldigde koffij, op 59½ pikols, zoodat ieder bouw ten minste *f* 559 zuivere winst moest opleveren; er waren, met uitzondering van eenige perceelen van minderen omvang, doorgaans kontrakten uitgegeven van 400 tot 1200 bouws; dus konden de gelukkige ondernemers op eene zuivere winst van ten minste *f* 238,000 tot *f* 714,000, na afloop van het huurkontrakt, rekenen.

Het waren de gematigden en verstandigen onder de ondernemers en ambtenaren, die deze berekeningen maakten. Zulken, wier warmer bloedsgestel hen stoutere verwachtingen deed koesteren, zagen zich reeds in hunne verbeelding als millionairs paleizen in het vaderland bouwen en gaven zich aan de aangenaamste droombeelden over.

Doch zij werden bitter te leur gesteld, tot op weinige uitzonderingen na.

De redenen hiervan zijn niet moeijelijk na te gaan.

De ondernemers hadden voor het grootste gedeelte nog weinig ondervinding van koffijcultuur kunnen vergaderen; velen lieten zich door de zoo schoon schijnende vooruitzigten verleiden, om een minder naauwgezet toezigt op de ontginningen en alles, wat daartoe in betrekking stond, te houden, dan anders wel het geval zoude geweest zijn; — sommigen haastten zich naar het dierbare vaderland terug te keeren en lieten het beheer hunner aanplantingen aan personen over, welke voor die taak niet berekend waren of die verwaarloosden; anderen veroorloofden zich buitengewone verteringen; — kortom, de meesten wilden oogsten, alvorens gezaaid te hebben, of althans alvorens het gewas behoorlijk tot rijpheid te hebben laten komen.

Daarbij kwam nog, dat men zich in de vruchtbaarheid der gronden had bedrogen; — dat vele koffijtuinen in

het geheel niet, of slechts gedeeltelijk, slaagden en daar door weinig of geen vrucht gaven, andere met het zevende of achtste jaar reeds uitstierven; — dat daardoor de opbrengst veelal gemiddeld op een vierde katje per boom werd verminderd; — dat de meeste ondernemers geen kapitalen bezaten en zij die van kooplieden of anderen tegen veertien en meer ten honderd moesten opnemen (namelijk tegen 5 % kommissiepenningen op het bedrag der te verkoopen koffij en 9 % rente, of wel 7 % rente en even zooveel aan kommissiepenningen), waarbij dikwerf nog andere meer bezwarende voorwaarden werden gevoegd; — dat na het jaar 1843 de eene ongunstige oogst op de andere volgde, terwijl de prijzen langzamerhand tot 20, 18, ja zelfs tot 15 gulden daalden en de koffij soms een' tijdlang onverkoopbaar was.

Geen wonder kan het dus baren, dat al deze ondernemingen niet aan de daarvan gekoesterde verwachtingen beantwoordden; dat verscheiden ondernemers geheel te gronde gingen, terwijl bijkans alle andere thans nog in drukkende zorgen voor de toekomst verkeeren, niettegenstaande de vooruitzigten inmiddels door het rijzen der koffijprijzen verbeterd zijn.

Desniettemin waren al die ondernemingen, tot op weinige uitzonderingen na (want eenige der uitgegeven perceelen waren geheel ongeschikt voor de koffijteelt), op zich zelve niet slecht, en zouden, bij een zorgvuldig beheer, niettegenstaande zoo vele tegenspoeden, nog zeer voordeelige uitkomsten hebben opgeleverd.

De gemiddelde opbrengst toch der aanplantingen bedroeg omstreeks ¼ katje per bouw; de gemiddelde prijs der koffij, gedurende de zeven of meer jaren, dat de aanplantingen vruchten hebben geleverd, was nagenoeg 20 tot 21 gulden; — bij een zuinig en wèl overlegd beheer, zoude de pikol koffij, alle onkosten daaronder begrepen,

wel slechts op *ƒ* 12 zijn te staan gekomen; maar ook onder deze omstandigheden hadden de mindere ondernemingen, zoo de gronden niet al te slecht waren, volgens de bovengemaakte berekening, nog altijd *ƒ* 78,400, en de grootste *ƒ* 305,200 winst kunnen opleveren en daardoor aan de mindere ondernemers, zoo deze geen andere verdiensten of inkomsten hadden, een matig bestaan, en aan diegenen, welke aan het hoofd der op eene ruimere schaal aangelegde ondernemingen stonden, een meer dan voldoend inkomen en een niet onaanzienlijk vermogen kunnen verzekeren.

Het is hier welligt de plaats, om mede na te gaan, welke voordeelen deze ondernemingen aan het Gouvernement hebben opgeleverd, en of het raadzaam is, die uit te breiden.

Die voordeelen zijn niet onaanzienlijk; aan het Gouvernement toch hebben die landen (met inbegrip van het land Selokaton en van eenige kleine percelen, welke voor geld in huur waren afgestaan) gedurende de jaren 1845, 1846 en 1847 opgebragt:

aan huurschat: 12,497$\frac{62}{100}$ pik. koffij, omstreeks	*ƒ* 250,000,00
in geld . . . . , ... -	20,579,19
belasting op de werklieden, nagenoeg . . -	16,000,00
uitgaande regten (naar gissing) van 116,127 pikols koffij à *ƒ* 3 de pikol, als half met Nederlandsche en half met vreemde bodems uitgevoerd . . . . -	348,381,00
	ƒ 634,960,19

of ruim *ƒ* 200,000 's jaars, ongerekend de niet onaanzienlijke sommen, welke in 's lands kas moeten zijn gevloeid, als pachtpenningen van de opium, bazaars en andere middelen, ten gevolge van het meerder vertier, hetwelk door de uitgaven der ondernemers, die alleen voor werkloon en vervoer van koffij verscheiden millioenen beliepen, onder de inlanders is te weeg gebragt.

Hoewel nu deze ondernemingen, op zich zelve beschouwd, welligt geen zoo geheel ongunstige vooruitzigten beloofden en aan het Gouvernement, zoowel als aan de bevolking, vele voordeelen hebben aangebragt, zoo zal het niettemin noch doenlijk noch raadzaam zijn, om die uit te breiden, en wel om de volgende redenen.

1) De bestaande ondernemingen hebben zoo ongunstige uitkomsten opgeleverd, dat dit de meesten zal afschrikken, zich aan nieuwe ontginningen te wagen.

2) Deze ondernemingen kunnen slechts slagen op woeste gronden, die, zoo als in de residentie Samarang het geval was, in de nabijheid van sterk bevolkte streken zijn gelegen; — gronden, die deze vereischten vereenigen, schijnen op Java niet meer te bestaan, althans hebben in der tijd de huurders van woeste gronden, die, in ruil voor afgeschreven en aan de bevolking teruggegeven aanplantingen, andere percelen ook buiten de residentie Samarang wenschten te ontvangen, die niet kunnen aanwijzen.

3) Het Gouvernement en de bevolking worden, door die ondernemingen, van gronden beroofd, welke ten hunnen behoeve tot koffij of andere aanplantingen zouden kunnen worden aangewend.

OVER DE

CHINEZEN OP JAVA.

In de laatste tijden is meermalen de vrees geopperd, dat de Chinezen voor ons bestaan op Java gevaarlijk zouden kunnen worden, door hunne steeds toenemende rijkdommen en invloed; ja zelfs zijn sommigen van gevoelen, dat dit gevaar reeds werkelijk bestaat.

Deze vrees, hoezeer in vele opzigten overdreven, is welligt niet geheel van allen grond ontbloot; intusschen is het wel nog volkomen in onze magt, alle gegronde redenen daar voor uit den weg te ruimen.

De Chinezen zijn op Java, sedert de herstelling van ons gezag, steeds zeer gunstig door het bestuur behandeld; — zij hebben, behalve voor het houden van paarden en rijtuigen, nagenoeg geen belastingen te voldoen, dan een onbeduidend hoofdgeld ten behoeve hunner officieren, of de, van 1 tot 20 gulden bedragende, belasting, bekend onder den naam van huistax, en zijn vrij van het verrigten van heerendiensten, waartoe de inlanders verpligt zijn; ook heeft men toegelaten, dat zij in de omstreken van Batavia eigenaren of huurders van een groot aandeel particuliere landen werden; wijders zijn zij over geheel Java bijkans de eenige pachters van het regt tot den verkoop van opium, de bazaars en andere mid-

delen; — het grootste gedeelte van den binnenlandschen handel is in hunne handen, en zij zijn bijkans de eenige geldleeners aan den inlander. Door al deze omstandigheden genieten zij gēen geringe mate van welstand, magt en invloed.

Evenwel zal het niet aan een opzettelijk doel van de zijde der regering zijn toe te schrijven, dat zij zich in zoo bijzonder gunstige omstandigheden bevinden; veeleer zal de oorzaak daarvan gezocht moeten worden in hunne bijzondere geschiktheid voor den handel en alle andere wijzen van geldbejag, en voor den omgang met den inlander; aan hunne slimheid en meerder doorzigt; aan hunne bijzondere stelling als vreemdelingen; aan hunne ondergeschiktheid en den vriendelijken glimlach, waarmede zij iedereen, die met eenig gezag is bekleed, bejegenen.

De Chinezen op Java bezitten vele goede hoedanigheden. Zij zijn, in het algemeen, onvermoeid ijverig en arbeidzaam, spaarzaam, en vooral, zoolang zij zich nog in armoedige omstandigheden bevinden, matig in het genot van spijze en drank; daarbij hebben zij vele huisselijke deugden en is hun familieleven meestal onbesproken; als kooplieden staan zij, vooral zoo zij meer zaken in het groot doen, niet ongunstig bekend, wat hunne goede trouw betreft; — ook zijn zij jegens hunne arme landgenooten weldadig, en hebben veel over voor de verfraaijing hunner bedehuizen en voor de in stand houding van de graven hunner overledene naastbestaanden.

Daarentegen zijn zij ook niet vrij van groote gebreken. Zij zijn zinnelijk en hartstogtelijk van aard; van daar, dat zij, zoodra zij eenig vermogen hebben verworven, dikwerf hunne vroegere matigheid uit het oog verliezen, opiumschuivers, dronkaards en dobbelaars worden.

Voor den inlander zijn zij eene ware pest; — op alle mogelijke wijze weten zij hem tot op den laatsten duit uit te zuigen en van zich afhankelijk te maken; daarbij

zien zij voornamelijk alleen op het oogenblikkelijke geldbejag en zullen, bijv. als landeigenaren, niet dan in zeer enkele gevallen tot verbeteringen overgaan, en dan nog ongaarne tot zoodanige, die alleen in de toekomst werken. — Voor den Europeschen handelaar zijn zij door meerdere zuinigheid, doordien zij zich met mindere winsten vergenoegen en veel goedkooper kunnen leven, gevaarlijke mededingers.

Aan ons bestuur zijn zij weinig gehecht. Zij zien slechts op hun eigen voordeel en zullen bij binnenlandsche onlusten wel steeds de partij kiezen van dengene, die de meeste kans tot winnen heeft; — zelfs ontbreekt het niet aan voorbeelden, dat zij ook zonder die kans aan oproerige bewegingen hebben deelgenomen, zoo als een tiental jaren geleden te Djokjokarta, waar deswege een of meer Chinezen ingevolge regterlijk vonnis met de strop zijn gestraft.

Desniettemin zijn zij op Java vooreerst nog onmisbaar, zoowel voor den binnenlandschen handel, als voor het uitoefenen van ambachten op de hoofdplaatsen, voor de bereiding van suiker in de fabrieken, en voornamelijk voor de opiumpacht.

Veel is er ook reeds gedaan, om hunnen invloed, waar die nadeelig mogt zijn, te weren. Door het opheffen der bazaarpacht zal hun de meeste gelegenheid worden benomen, om den inlander te knevelen; — wordt aan de daaromtrent bestaande bepalingen de hand gehouden, zoo zal geen aanmerkelijk aantal nieuwe Chinezen meer op Java komen en zullen degenen, die er zijn, in de hoofdplaatsen der districten hun verblijf moeten houden, waar zij minder kwaad kunnen doen.

Echter ware het wel nog te wenschen, dat zij van het particuliere landbezit en als huurders van landerijen werden geweerd; de wijze, waarop zulks zoude kunnen geschieden, is reeds vroeger opgegeven.

Ook bestaat er wel geen reden, om hen niet, in verhouding tot hunne aanzienlijke verdiensten, zwaarder dan thans geschiedt, te belasten.

Een opstand der Chinezen zal op Java wel nimmer te vreezen zijn, zoo lang zij regtvaardig worden behandeld; bovendien, mogten zij daartoe overgaan, zoo zullen op de hoofdplaatsen eenige wèl aangebragte kanonschoten voldoende zijn, om hen tot rede te brengen, en, in de binnenlanden, het uitloven eener premie voor iederen gevankelijk binnengebragten Chinees, spoedig aan alle uitingen van misnoegen onder hen een einde maken.

Doch, zoo als reeds is gezegd, zulk een opstand is wel nimmer te vreezen; — de Chinezen op Java zijn van eenen vreedzamen aard, onbekend met den oorlog en in dit opzigt niet te vergelijken met hunne landgenooten op Borneo en Banka, die tot het oorlogzuchtige gedeelte der natie behooren.

OVER DE LANDRENTEN

EN DE

VERBETERING DER RIJSTTEELT

OP JAVA.

Veel is er in vroegere en latere tijden over het stelsel van landrenten geschreven en over de middelen tot verbetering daarvan; ja zelfs is men zoo ver gegaan, van het geheele stelsel als onuitvoerbaar en ondoelmatig af te keuren.

Zonder daaromtrent in eene beoordeeling te treden, willen wij ons hier slechts bepalen tot een verhaal van een enkel voorbeeld van hetgeen dienaangaande reeds in een gedeelte van Java is verrigt. Tevens zal men daaruit welligt ontwaren, hoe in Indië met geringe middelen veel kan worden gedaan.

In het jaar 1844 werd door het Indische Gouvernement aan de ambtenaren van plaatselijk bestuur een staat ter invulling gezonden, waarop, onder meer anderen, de vermelding der bestaande rijstvelden in bouws, elk van 500 vierkante roeden, benevens eene opgave der bevolking, werd gevorderd.

Die staat ging vergezeld van eene aanschrijving, die de noodige ophelderingen bevatte, en tevens van eene eenvoudige, ligt bevattelijke handleiding voor het opmeten

van velden, alleen met behulp van het meetkruis en den meetketting.

Dien ten gevolge werden, in eene uit vier distrikten bestaande afdeeling, vier inlandsche ambtenaren, over welke het bestuur juist, zonder groot ongerief voor andere werkzaamheden, beschikken konde, en die den titel van Adsistent-Wedono voerden, van alle andere werkzaamheden ontheven en met het opmeten der rijstvelden belast.

Zij ontvingen eerst van den kontroleur bij de landelijke inkomsten en kultures, ingevolge de ontvangen handleiding, op het veld zelf, onderwijs in het opmeten, en werden, toen zij dit en de wijze, waarop zij de gedane opmetingen in kaart moesten brengen, goed begrepen hadden, ieder van eenen meetketting en een meetkruis voorzien, naar hunne distrikten teruggezonden, met last, om dessa'sgewijze de rijstvelden op te meten en in kaart te brengen en tevens de bevolking te tellen.

Zij gingen onmiddellijk aan het werk; de noodige hulp bij het opmeten werd hun gedeeltelijk door de betrokken dorpshoofden verleend, gedeeltelijk door eenige volgelingen, welke zich hun vrijwillig hadden aangesloten, in de hoop van daarvoor later, door eene plaatsing als schrijver bij een districtshoofd, of andere dergelijke geringe betrekking, te zullen worden beloond.

De werkzaamheden waren op de volgende wijze geregeld.

De Adsistent-Wedono's waren 's morgens tot 10 of 11 ure met het opmeten op het veld bezig, gingen dan naar huis om het opgemetene in kaart te brengen en wat te rusten, en besteedden in den achtermiddag eenige uren, om de bevolking der dessa, wier velden zij opmaten, te tellen.

Iederen zaturdag kwamen de Adsistent-Wedono's, met de gedane en in kaart gebragte opnemingen en de staten

der volkstellingen, b
gen en staten naza
liet verbeteren.

Om de acht of vee
de maand, naarmate
vervoegde zich de
no's bij den Adsiste
gen nogmaals nazag
en daarna zijne rap

Toen de opmetin
vier districten volto
van dat district aa
voegd, om aldaar
bespoedigen.

Van tijd tot ti
landelijke inkomst
sistent-Resident, d
van de naauwkeu

Op deze wijze
al de rijstvelden
kaart gebragt en

De uitkomst
bouws rijstveld
21,000 bouws ... dat in de
staten der volkstelling het aantal zielen van 105,000 op
145,000 werd verhoogd.

Deze uitkomsten waren verkregen zonder eenige andere
buitengewone uitgave, dan nog geen *f* 100 voor meet-
kettingen enz.

De opmetingen waren wel niet zoo naauwkeurig, als wanneer die door landmeters van beroep waren gedaan, maar
zij waren voor het doel, waarmede zij geschiedden, namelijk om de opbrengst der rijstvelden te kunnen nagaan, voldoende; fouten van belang konden er niet wel zijn ingeslo-

pen, en de verschillen tusschen de opeenvolgende oogsten, de marktprijzen der rijst en de meerdere of mindere vruchtbaarheid der rijstvelden zullen steeds zoo aanmerkelijk zijn, dat zelfs een vrij aanzienlijke misslag in de berekening der oppervlakte, op welke de rijst groeit, in vergelijk tot die verschillen, nog niet van veel belang zal zijn.

De landrente in de meerbedoelde afdeeling of adsistent-residentie bedroeg omstreeks *f* 170,000 koper 's jaars, zoodat die, berekend over de 15,000 bouws, die vroeger ondersteld werden aanwezig te zijn, gemiddeld *f* 11,33, en berekend over de 21,000 bouws, die werkelijk gevonden werden, *f* 8,57 per bouw bedroeg.

De opbrengst eener bouw wordt, volgens de bij het Gouvernement tot dus ver bekende uitkomsten, gerekend omstreeks 15 pikols padie of ongebolsterde rijst te bedragen, waarvan de prijs in de laatste jaren in de binnenlanden van Java op *f* 2 de pikol konde worden gesteld; de geldswaarde der opbrengst eener bouw bedroeg dus *f* 30 en het daarvan als belasting verschuldigde twee vijfde *f* 12.

Het bleek dus, dat, volgens die berekening, per bouw *f* 3,43 te min aan landrente was voldaan.

Die berekening was zeer matig gesteld; de particuliere landbezitters op Java nemen die opbrengst veel hooger aan en stellen die wel ten allerminste op 30 pikols per bouw, en velen nog hooger. De opbrengst van een zeer vruchtbaar rijstveld kan zelfs, volgens de daarvan door eenen Europeschen huurder van een particulier land gedane opneming, ruim 60 pikols per bouw bedragen, en de schrijver dezes heeft verscheiden rijstvelden doen snijden, waarvan de ongebolsterde rijst, na gedroogd te zijn, omstreeks 50 pikols woog. Er zijn dus wel eenige redenen om aan te nemen, dat, althans in de meer vruchtbare streken, de opbrengst per bouw gemiddeld 30 pikols of *f* 60 in geld bedraagt; ²/₅ hiervan is *f* 24: mitsdien kon de bedoelde

afdeeling van 21,000 bouw *f* 504,000 aan landrente opbrengen, instede van *f* 170,000.

Men zoude nu welligt denken, dat het plaatselijk bestuur ten gevolge daarvan onmiddellijk tot eene verhooging der landrente zou zijn overgegaan: — dit was echter geenszins het geval. De opmeting der rijstvelden had van lieverlede eene algemeene ontevredenheid onder de dorpshoofden verwekt, die welligt ook soortgelijke berekeningen gemaakt hadden en nu vreesden, van op eenmaal voor eene landrente te zullen worden aangeslagen, welke zij niet zouden kunnen opbrengen.

Aan het plaatselijk bestuur was dat algemeene misnoegen onder de dorpshoofden niet onbekend gebleven; om dit niet nog meer aan te wakkeren, werden, bij den eerstvolgenden aanslag der landrenten, deze in het geheel, instede van verhoogd, zelfs nog met eene geringe som verlaagd en alleen, op grond van de nu meer bekende ware uitgestrektheid der rijstvelden van iedere dessa, gelijkmatiger verdeeld.

Hierdoor waren de dorpshoofden ten eenemale gerust gesteld, ja zelfs velen, die vroeger betrekkelijk te zwaar waren aangeslagen, en nu verligt werden, waren met de gedane opneming achterna zeer te vreden.

Wij willen hieraan nog eenige korte beschouwingen knoopen.

De landrente in die afdeeling tot het bedrag van *f* 504,000 te verhoogen, zal wel nimmer mogelijk zijn. Het zal veel zijn, zoo men die tot de helft van dat bedrag, namelijk tot *f* 252,000, kan opvoeren, en zulks zal slechts langzamerhand, bijv. met eene verhooging van $1/_{10}$ tot $1/_{20}$ jaarlijks, kunnen plaats hebben. Ook zal men, zoo als van zelf spreekt, dit verhoogen dienen te staken en, naar gelang van omstandigheden, de landrenten moeten verminderen, wanneer een misgewas invalt.

Wilde men anders handelen, zoo zoude eene al te plotselinge verhooging op nieuw algemeene ontevredenheid en misnoegen verwekken.

Wijders dient men, zoo men de mogelijke verhooging naauwkeuriger wilde berekenen, in het oog te houden, dat onder de landrente van *f* 170,000, mede die van de tegal- of drooge gronden, die met Turksche tarwe, katjang of andere aardvruchten beplant zijn, begrepen is, hetgeen op de berekening der mogelijke verhooging mede van invloed moet zijn; — bij de bovenstaande berekeningen, die toch slechts aannaderende konden zijn, was gemakshalve aangenomen, dat de landrente van *f* 170,000 slechts over de rijstvelden ware omgeslagen.

Uit het een en ander zal men echter wel met veiligheid kunnen opmaken, dat eene landrente ten bedrage van $^2/_5$ der geldswaarde van de werkelijke opbrengst te hoog is, en dat die wel, zoo die opbrengst naauwkeurig wordt nagegaan, op niet meer dan $^1/_5$ zal kunnen worden gesteld, even als zulks bij de berekening der opbrengst in natuur ten behoeve der particuliere landeigenaren op Java plaats heeft.

Veel zal nog tot verhooging der landrente en bevordering der welvaart onder den inlander kunnen worden bijgedragen, door eene vermeerderde opbrengst der rijstvelden. Dit doel zal welligt met behulp van de volgende middelen zijn te bereiken.

1) Door de rijstvelden van de derde en tweede soort te bemesten.

Men zoude, tot dat einde, de dorpshoofden kunnen gelasten, om al de karbouwen en koemest uit de stallen of kralen der enkele dorpsbewoners op geschikte plaatsen in of bij de dorpen te doen vergaderen en met de, van de boomen afvallende, bladeren en ander vuil te doen vermengen, waarna die mest, na het snijden van het ge-

was, langzamerhand op de velden van de aangegeven soorten zoude kunnen gebragt en daar zoo veel mogelijk gelijkmatig uitgebreid worden, zoodat die later met de stoppels van het rijststroo onder den grond kan worden geploegd.

Aanvankelijk zal aan dezen last wel onvolkomen worden voldaan, doch zoo die slechts telkens wordt herhaald, zal, even als zulks thans reeds op particuliere landen in het Buitenzorgsche het geval is, de inlander zich langzamerhand aan de uitvoering daarvan gewennen en, wanneer hij eens door ondervinding zal geleerd hebben, welke goede vruchten de bemesting oplevert, daartoe op het laatst geen aansporing meer behoeven.

2) Door voor goede zaadpadie, zoo veel mogelijk van verwijderde streken afkomstig, te zorgen.

Het nut van dezen maatregel zal wel niet nader behoeven te worden betoogd, terwijl de wijze van uitvoering van de plaatselijke omstandigheden zal moeten afhangen.

OVER DE

HEERENDIENSTEN,

VOORNAMELIJK HET

OPRIGTEN VAN BRUGGEN EN ANDERE WERKEN VAN OPENBAAR BELANG

OP JAVA.

Veel is over het groote bezwaar geklaagd, dat voor de bevolking van Java in de verpligte heerendiensten en voornamelijk in het onderhoud voor hare rekening van bruggen, postloodsen en andere werken van algemeen belang, is gelegen.

Deze klagten zijn overdreven. In billijkheid kan toch van de bevolking worden verlangd, dat zij zelve de bruggen en wegen onderhoude, van welke zij het voornaamste nut trekt; in de wijze, hoe dit geschiedt, is echter welligt nog eenige verbetering te brengen, zoo als uit het volgende verhaal zal blijken.

In eene der afdeelingen van Java was, zoo als bijna overal, het bouwen en het onderhoud der bruggen, postloodsen enz. aan de dorpshoofden opgedragen, welke de benoodigde gelden voor kalk en andere bouwstoffen, die niet op de plaats zelve verkrijgbaar waren, van de hun

4

ondergeschikte dorpsbewoners volgens hun goeddunken invorderden.

Dit had ten gevolge, dat die hoofden veelal door de dorpsbewoners bij het bestuur wegens nalatig of zelfs ontrouw beheer dier gelden werden aangeklaagd, en deze klagten mogen wel niet geheel zonder grond zijn geweest, daar de Javaan, vooral van den geringen stand, niet geschikt is voor geldelijk beheer, en de aan zijne bewaring toevertrouwde penningen wel eens uit onbedachtzaamheid voor zijne eigene behoeften besteedt, in de hoop van die later te kunnen teruggeven.

Voor het bestuur was het in de meeste gevallen ondoenlijk, die klagten tot klaarheid te brengen, daar van niets aanteekening was gehouden, de dorpsbewoners in hunne opgaven der betaalde gelden met elkander in tegenspraak waren en geen bewijs konden bijbrengen, dat die gelden niet voor die einden waren gebezigd, welke de dorpshoofden tot hunne verantwoording hadden aangegeven. Zooveel bleek intusschen duidelijk, dat deze zich aan geen zeer aanzienlijke knevelarijen konden hebben schuldig gemaakt en dat er meestal geen genoegzame redenen bestonden, om hen te dier zake uit hunne betrekking te verwijderen.

Om deze klagten, die slechts tot oneenigheden tusschen de dorpsbewoners en hunne hoofden aanleiding gaven, voor het vervolg voor te komen, werd, na voorafgaand overleg tusschen den betrokken ambtenaar en het hoofd van het plaatselijk bestuur, door dezen bepaald, dat voortaan van de gelden, welke aan de bevolking voor koffij werden voldaan, bij de uitbetaling, een tot twee ten honderd, naar mate van de behoefte, zou worden gekort; dat die gelden bij den kommies, met het beheer van 's lands kas belast, zouden worden overgebragt en door dezen onder het toezigt van den adsistent-resident, even

als 's lands gelden, echter afzonderlijk, beheerd en verantwoord, en dat daarvan op weeklijsten, door de distriktshoofden in te dienen, aan deze uitbetalingen zouden worden gedaan, even als zulks voor de verantwoording van 's lands civiele gebouwen was bepaald.

Van de aldus ingekomen gelden werden in verloop van eenige jaren gebouwd:

1) twee groote en drie kleine gemetselde steenen bruggen, van welke twee onder de leiding van eenen deskundigen Europeschen ambtenaar werden opgerigt, de overige door daartoe aangewezen inlandsche hoofden, welke inmiddels door dien ambtenaar waren onderrigt geworden, hoe zij moesten te werk gaan;

2) twee groote postloodsen, waarvan de eene voor meer dan 20 en de andere voor 12 paarden;

3) eene regentswoning, voor zoo ver de kosten daarvan door den inlander moesten worden gedragen;

4) eene loods voor de inlandsche hoofden, welke voor dienstzaken ter hoofdplaats kwamen en die tot dus ver geen schuilplaats hadden gehad, waar zij voor regen en zon beschut waren.

De uitgaven hadden in één jaar de som van *f* 6000 koper of *f* 5000 zilver niet overschreden en zouden, zoo de zaak geheel aan de bereddering der inlandsche hoofden ware overgelaten geweest, wel twee- of driemaal zoo veel hebben bedragen. — In stede van houten bruggen, die, zoo zij al niet jaarlijks door de hevige overstroomingen werden weggespoeld, toch gedurig moesten worden vernieuwd en die der bevolking daardoor niet weinig moeite veroorzaakten, waren steenen bruggen gekomen, die weinig onderhoud vereischten en, zoo zij goed waren gebouwd, eeuwen konden duren; de regent had eene goede, volgens inlandschen smaak versierde, maar toch eenvoudige woning verkregen, en de inlandsche

bevolking was tevreden, daar zij de inhouding van een of twee duiten op de honderd niet had gevoeld en haar eene voorname reden tot klagten over hare hoofden was benómen.

Op deze wijze zal op Java nog veel tot verligting der heerendiensten kunnen worden gedaan; doch zal dit laatste altijd voornamelijk afhangen van eene geschikte keuze van distriktshoofden, welke er het meeste toe kunnen bijdragen, om die diensten door eene goede regeling der werkzaamheden minder bezwarend te doen zijn.

OVER HET AANLEGGEN VAN

EUROPESCHE VOLKPLANTINGEN

IN INDIE.

Het denkbeeld eener vestiging van Europesche landbouwers in Indië heeft in de laatste tijden veelvuldig de algemeene aandacht bezig gehouden en warme voorstanders gevonden.

Sommigen waren geneigd om zulk eene kolonisatie op Borneo te beproeven, anderen gaven aan de vlakte van Bandong op Javá de voorkeur.

Alvorens tot de uitvoering van zulk een plan over te gaan, zal men wel vooraf de volgende vraagpunten aan een naauwgezet onderzoek dienen te onderwerpen.

1) Welke uitkomsten hebben tot dus ver de pogingen tot vestiging van Europeanen tusschen de keerkringen opgeleverd?

2) Onder welke omstandigheden en voorwaarden kan zulk eene vestiging alleen wenschelijk zijn?

3) Is het tijdstip tot zulk eene vestiging thans reeds gekomen en waar zoude die het best zijn te beproeven?

Het antwoord op de eerste vraag kan kort zijn. Alle vestigingen van Europesche landbouwers tusschen de keerkringen zijn tot dus ver, òf geheel mislukt, òf, waar zulks niet het geval is geweest, zoo als bijv. bij eenige

kleine duitsche volkplantingen in Brazilië, zijn de kolonisten spoedig ontaard of heeft de vestiging dier Europeanen nog niet aan haar doel beantwoord, zoo als zulks aan de Saramatta het geval schijnt te zijn.

De oorzaken hiervan zijn wel even zoo zeer van stoffelijken, als van zedelijken aard.

De eerste zijn voornamelijk, dat de Europeaan voor vermoeijenden arbeid onder de keerkringzon ongeschikt is of zich althans niet dan zeer langzaam, en met buitengewone maatregelen van voorzorg, daaraan kan gewennen; dat hij niet bestand is tegen de uitdampingen, welke zich bij het ontginnen van woeste gronden, of slechts het omkappen van bosschen, tusschen de keerkringen ontwikkelen; — dat hij, ten gevolge van het een en ander, spoedig door heete koortsen en andere ziekten wordt aangetast, die hem weldra ten grave slepen of tot een' spoedigen terugkeer naar eene meer gematigde luchtstreek noodzaken.

De oorzaken van meer zedelijken aard zijn, dat hij in een heet klimaat minder geneigd is tot werken en zich, even als de Indiaan, wanneer hij in zijne dringendste ligchamelijke behoeften kan voorzien, eerder de voor zijn verzwakt gestel zoo noodig schijnende rust gunt; dat zijne kinderen, hoewel deze meer tegen het klimaat zijn bestand, niet dien prikkel tot werkzaamheid gevoelen, die in Europa voor ieder een, die niet zeer vermogend is, bestaat, en dat zij zich, ten gevolge daarvan, liever aan lediggang overgeven en hunne te vroeg opgewekte hartstogten bot vieren; — dat de Europeaan eindelijk, door al de wederwaardigheden, die hem en zijn gezin treffen, ontmoedigd, ten gevolge van het ondervonden leed en verdriet veel eerder wegkwijnt, dan zulks in zijn vaderland he geval zoude zijn; — door de ondervinding is het immers gebleken, dat zielslijden onder een heet kli-

maat veel moeijelijker is te dragen, dan in koude luchtstreken, en dat een opgeruimd en van zorgen bevrijd gemoed aldaar een der eerste vereischten voor eene duurzame gezondheid is.

2) Zulk eene vestiging kan mitsdien wel alleen wenschelijk zijn, indien de noodige waarborgen bestaan, dat de Europeaan, die zich onder eene heete luchtstreek wil vestigen, niet dadelijk aan vermoeijenden arbeid en vooral niet aan het ontginnen van woeste gronden worde bloot gesteld; dat hij daar eene gezonde woning gereed vinde en hem de tijd worde gegund, om zich onder eenen matigen arbeid aan het klimaat te gewennen. Hij dient daarbij van een gezond ligchaamsgestel en reeds aan handenarbeid gewoon te zijn; — hij behoort tevens de noodige zedelijke kracht te bezitten, om zich boven gewone wederwaardigheden te kunnen verheffen; — ook zal hij in staat moeten worden gesteld, om aan zijne kinderen een goed godsdienstig en zedelijk onderwijs te laten geven en aan zijne vrouw en dochters de bezorging van het huishouden moeten kunnen overlaten, zonder van deze eenigen veldarbeid of andere diensten buiten 's huis te vergen. Zijne kinderen zullen dan reeds veel meer tegen het klimaat zijn bestand en zich aan arbeid kunnen gewennen, hoewel het, niettegenstaande een goed onderrigt, steeds veel moeite zal kosten, om hun dien lust tot werken in te boezemen, die zelfs in Europa meestal slechts bij dezulken wordt gevonden, welke de noodzakelijkheid of lange gewoonte daartoe aanspoort, en die in de meer zuidelijke landen van dat werelddeel veelal bij den gemeenen man wordt gemist.

3) De vraag, of het tijdstip tot zulk eene vestiging reeds dáár is, valt welligt moeijelijker te beantwoorden; dewijl wij daaromtrent door de ondervinding nog niet genoegzaam zijn voorgelicht. Evenwel is de algemeene neiging

daartoe, die zich sedert eenigen tijd in ons vaderland te kennen geeft, een niet gering te achten verschijnsel en zoude zulks welligt de onderstelling kunnen regtvaardigen, dat het bedoelde tijdstip werkelijk reeds is verschenen.

Dit nu eenmaal aangenomen zijnde, zal nog dienen te worden onderzocht, waar en op welke wijze die vestiging het best zou kunnen worden beproefd.

Dit in Indië, in een reeds sterk bevolkt land, te doen, zoo als bijv. op Java, zal wel altoos onraadzaam zijn. De ondervinding toch van alle tijden heeft geleerd, dat de aanraking met Europeanen van minderen stand op den Indiaan niet dan ongunstig heeft gewerkt; dat deze van hem niet dan zijne gebreken, voornamelijk den trek tot sterken drank, heeft overgenomen; — bovendien is hij nog overal, door de bevolking van Europeschen bloede, naar mate hare vestiging beter slaagde en deze meer geestkracht bezat, onderdrukt of verdrongen en dikwerf aan onnoemelijk lijden blootgesteld geweest; wel is waar zal het welligt mogelijk zijn, om dit door eene betere opvoeding en eene strenge overwaking der Europesche volkplanters geheel of gedeeltelijk voor te komen — doch het zoude onverantwoordelijk, het zoude grove ondankbaarheid van onze zijde zijn, om den Javaan, die zoo geduldig en trouw voor ons werkt en de lasten, onder welke wij gebukt gaan, zoo aanmerkelijk helpt verligten, aan het gevaar bloot te stellen van zulk eene proefneming, die tot dusver nog overal geheel is mislukt en juist het tegenovergestelde heeft bewerkt van hetgeen de edele doch onberaden stichters van zulk eene volkplanting welligt hadden bedoeld.

Maar — zal men met regt tegenwerpen — in een onbevolkt land is het vestigen eener Europesche volkplanting, volgens hetgeen gij zelf zegt, ondoenlijk, omdat die aldaar dadelijk zelve in hare behoeften zou moeten voor-

zien, woeste gronden ontginnen en zich aan zwaren arbeid blootstellen.

Dit is juist; maar er zijn in onze, door de natuur zoo zeer begunstigde overzeesche bezittingen nog andere streken, dan de berglanden van Java, die alle vereischten voor eene Europesche volkplanting schijnen te vereenigen.

Wil men deze beproeven, zoo zouden daarvoor de bovenlanden van Menado wel in allen opzigte de voorkeur verdienen, en wel om de volgende redenen:

a) dat deze eene uitgestrekte, hoewel van bergen en dalen doorsneden vlakte op eene hoogte van omstreeks 2000 voet boven de zee bevatten, waar het klimaat zeer gematigd, de lucht gezond en de grond zeer vruchtbaar en vooral voor koffijaanplantingen geschikt is, terwijl in de lager gelegen streken de kakaoboom zeer goed tiert;

b) dat die bergstreek tevens *zóó* in de nabijheid der zee is gelegen, dat daardoor de afvoer der voortbrengselen naar eene geschikte haven gemakkelijk wordt gemaakt;

c) dat die streek bewoond is door een goedaardig volk, dat wel, na verloop van eenige geslachten, zoo niet geheel, dan toch voor een groot gedeelte, de christelijke godsdienst zal hebben omhelsd; dat, door zijnen sterkeren ligchaamsbouw en grootere opgewektheid van geest, meer overeenkomst heeft met den Europeaan, dan de gedweëe en onverschillige Mahomedaansche Javaan, en derhalve ligter met eene Europesche bevolking zal zijn ineen te smelten;

d) dat de residentie Menado nog zoo dun is bevolkt, dat er nog ruimte is voor eene veel sterkere bevolking dan thans, terwijl eene onmetelijke uitgestrektheid onbebouwde en onbewoonde gronden haar van het gebied van Gorontalo scheidt, welke gronden welligt later zouden kunnen worden dienstbaar gemaakt aan het uitbreiden der volkplanting.

Wil men nu met der daad tot het uitzenden van Europesche kolonisten naar die vruchtbare en voor eenen Europeaan in allen opzigte in Indië welligt meest geschikte landstreek, overgáan, zoo is het te wenschen, dat zulks geschiede onder de leiding van eenen kundigen beambte, die lang genoeg in Indië, en zoo mogelijk te Menado zelf, vertoefd heeft, om de noodige plaatselijke kennis en ondervinding te hebben kunnen opdoen; — dat de kolonisten al dadelijk, zoo zulks doenlijk is, door vrijwilligen aankoop in het bezit worden gesteld van reeds ontgonnen velden en van woningen der inlandsche bevolking, welke laatste, door haren stevigen en tegen aardbevingen bestanden bouwtrant, ook voor Europeanen, met eenige geringe wijzigingen, op den duur zullen zijn te verkiezen; dat althans gedurende de twee eerste jaren voor het onderhoud der kolonisten voor zoo veel noodig worde gezorgd, zoo mede voor eenen zielzorger voor de volwassenen en het noodige godsdienstige en zedelijke onderwijs der jeugd.

Op deze wijze zal zulk eene volkplanting wel alleen op den duur kunnen slagen; voor degenen, die haar ondernemen, zal het altijd eene hoogst gewigtige taak zijn, waaraan eene groote verantwoordelijkheid is verbonden. Moge het voorbeeld van den edelen Las Casas hun eene les zijn, dat edele bedoelingen alleen, dikwijls het meeste onheil aanbrengen en, om door een gelukkig gevolg bekroond te worden, van rijpe ondervinding en eenen vasten wil, vrij van zelfzucht en eigenbelang, dienen verzeld te gaan.

Voor het wèl slagen van zulk eene onderneming zal het wijders noodzakelijk zijn, dat die niet op eene al te groote schaal worde begonnen; in den aanvang zal een getal van 100 kolonisten, zoo mogelijk menschen van tusschen de 20 en 30 jaren, voor het grootste gedeelte

gehuwd en die genoegzamen waarborg voor een goed zedelijk gedrag kunnen geven, wel meer dan voldoende zijn.

Geldelijke voordeelen zijn van zulk eene volkplanting, vooreerst althans, wel niet te verwachten. Het ware daarom te wenschen, dat, zoo de kolonisten zelve niet genoegzame middelen bezitten, de daarvoor benoodigde fondsen uit vrijwillige bijdragen konden worden gevonden, zonder op de terugbetaling daarvan te rekenen. Onder de tegenwoordige omstandigheden toch zal het Gouvernement zich nimmer met zulk eene uitgave kunnen belasten; ook behoort het wel niet meer dan de opperste leiding van zulk eene volkplanting te hebben en het overige aan den ondernemingsgeest van bijzondere personen te worden overgelaten.

Eerst eenigen tijd na dat de bovenstaande beschouwingen, over Europesche kolonisatie in Indië, ter neder waren gesteld, is den schrijver het eerste Nummer van den dertienden jaargang van het „Tijdschrift voor Nederlandsch Indië" te gezigt gekomen, in hetwelk het rapport is opgenomen, dat in der tijd door de heeren Romswinckel, Doornick en Bogaert, leden der landbouwkundige kommissie, is uitgebragt, bij welk stuk zulk eene kolonisatie op Java ten sterkste wordt aanbevolen, zoo zelfs, dat de welvaart en het toekomstige behoud dier kolonie als daarvan afhankelijk worden geschilderd.

Wij kunnen geenszins in de bewondering deelen, welke de redaktie van gemeld tijdschrift voor dat geschrift aan den dag legt, door het, hoewel in eenige bijzonderheden van zienswijze verschillende, niettemin een hoogst belangrijk stuk te noemen. Op ons heeft het integendeel den indruk gemaakt van alle praktische waarde te missen, —

van in den geest van den Abbé Raynal en dergelijke schrijvers der vorige eeuw te zijn geschreven, die meester waren in de kunst, om, zonder eenige op ervaring gegronde kennis, met een door niets vervaard zelfvertrouwen, de schoonste luchtkasteelen te bouwen op door geene ondervinding beproefde stellingen; — jammer maar, dat deze luchtkasteelen, bij de eerste proef om die te verwezenlijken, meestal tot schande en spot der bouwmeesters in het niet verdwenen en deze laatsten spoedig terugdeinsden voor de moeijelijkheden, waarmede de harde wezenlijkheid hen overstelpte. — Trouwens de meesten onder hen waren zoo wijs, om den last der uitvoering op vreemde schouders te wentelen en zich zelve tot de aangenamere taak van het ontwerpen van plannen of het aanprijzen van schoonklinkende theoriën te bepalen.

Zoo gaan de schrijvers van genoemd rapport, onder meer andere, van de volgende stellingen uit, tot de wederlegging van welke wij ons willen bepalen:

1) dat Europesche kolonisten zich gemakkelijk op Java zullen kunnen vestigen en dat zij daar met denzelfden ijver en met hetzelfde goede gevolg als in Europa voor den landbouw zullen werkzaam zijn;

2) dat de Javaan alleen door zulke kolonisten er toe zal kunnen worden gebragt, om suiker, indigo en andere voortbrengselen behoorlijk aan te bouwen, ja zelfs, dat zonder zulk eene kolonisatie geen tarwe op Java zal kunnen worden geteeld;

3) dat ⅛ van den grond van Java braak en verwaarloosd liggen; welke verwaarloosde landen dringend Europesche kultivateurs roepen, om van dien vruchtbaren grond de produkten in den algemeenen handel te brengen;

4) dat wijze verordeningen het Indische ras gemakkelijk tegen den euvelmoed van den sterkeren Europeaan zullen beveiligen.

Maar wat, mag men wel vragen, geeft ons het regt, om met zulk eene zekerheid te veronderstellen, dat eene Europesche kolonisatie op Java of in Indië zal slagen? Toch wel niet de daarmede in andere heete gewesten genomen proeven. Wij willen daarom niet de mogelijkheid ontkennen, dat zulk eene kolonisatie kunne slagen; — maar een voorzigtig staatsman zal wel verlangen, dat eerst beproefd worde, die, al is zulks ook maar op eene kleine schaal, tot stand te brengen; — eerst wanneer dit gelukt is, zal hij beginnen, verdere ontwerpen voor eene ontwikkeling in het groot te maken.

Wat waarborgt ons wijders, dat de Europesche kolonist in Indië denzelfden werklust en den ondernemenden geest zal behouden, welke hem in Europa bezielen? — Toch wel niet de ondervinding, die men ten dien aanzien in andere koloniën bijv. Westindië, Brazilië, het vroegere Spaansche Amerika, of zelfs in het zuidelijke gedeelte der Vereenigde Staten heeft opgedaan? Wat waarborgt ons, dat de Europesche kolonist in Indië niet weldra een even ongeschikt en onverschillig landbouwer zal worden, als de bewoner van het zuidelijke Italië, van Sicilië, en van Spanje het doorgaans is? — Het is, wel is waar, niet geheel onwaarschijnlijk, dat hij, onder een beter bestuur levende, beter aan zijne bestemming zal voldoen; maar het tegendeel is even mogelijk, en het is in ieder geval, na alles wat de ondervinding daaromtrent geleerd heeft, bijkans zeker, dat hij in een heet gewest zeer veel van zijne veerkracht en werklust zal verliezen.

Wat de tweede stelling betreft, zoo zullen de millioenen pikols suiker en ponden indigo, die sedert 1829 van Java naar Europa zijn gezonden, toch wel als een eenigzins aannemelijk bewijs kunnen dienen, dat de Javaan, ook zonder europesche kolonisatie, zoo ver kan worden gebragt, om die produkten in het groot te kultiveren, ter-

wijl het brood, dat sedert jaren te Salatiga en Samarang wordt gebakken van tarwe, die op Java geheel zonder bemoeijing van Europeanen is geteeld, de stellers van het rapport wel eenigermate logenstraft.

Het rapport beweert wijders, dat ⅛ van Java braak en verwaarloosd ligt. Zoo dit in 1829 waar was, moet Java sedert op eene verwonderenswaardige wijze in kultuur zijn toegenomen, daar thans zelfs diegenen, welke de hoeveelheid woeste gronden het grootste opgeven, die slechts op ⅔ gedeelten van Java schatten. — Gaat Java zóó voort, zoo zal er nog binnen eene eeuw geen onbebouwd plekje meer te vinden en het geheele eiland, van de hoogste bergtoppen tot de laagste stranden, een onafgebroken bouw- en tuinland zijn. In dit geval is het dus overbodig, naar verdere middelen om te zien, om die kultuur te bevorderen, want zelfs in Europa is er wel geen land, dat zulke gunstige vooruitzigten aanbiedt. — Was dat echter in 1829 niet zoo, dan zal dit een bewijs te meer zijn, dat de stellers van het rapport op zeer losse gronden zijn te werk gegaan.

Eindelijk denkt men, dat wijze verordeningen het Indische ras gemakkelijk tegen den euvelmoed van den sterken Europeaan kunnen beveiligen. — Voorwaar, zulk eene onderstelling verraadt eene bijzondere menschenkennis, vooral in een land als Java, waar, indien goede verordeningen alleen voldoende waren, stellig nooit een inlander door zijn hoofd of eenen chinees zoude gekneveld worden, nooit een pachter meer belasting heffen, dan hem toekomt, en nimmer onnoodige heerendiensten van de bevolking zouden worden gevergd. — En toch, juist diegenen, welke de grootste voorstanders eener Europesche kolonisatie zijn, klagen het meest over ten dien aanzien nog plaats hebbende misbruiken.

Ja, maar — zal men welligt zeggen — de regering kan

er tegen waken, dat van die wetten niet worde afgeweken, dat die voorschriften niet worden verkracht. — Dit is niet altijd mogelijk; er is nog eene hoogere magt, dan de regering, en wel de natuurwetten, de kracht der zaken zelve, tegen welke geen menschelijke magt iets vermag. Of zoude het slechts aan de laauwheid en onverschilligheid der regering en der ambtenaren van plaatselijk bestuur te wijten zijn, dat de wetten tegen knevelarij en verdrukking der inlanders op Java niet zoo strikt zijn nageleefd? — wie van dit gevoelen is, die worde, zoo hem zulks mogelijk is, zelf ambtenaar van gewestelijk bestuur of lid der regering aldaar, en wij twijfelen niet, of hij zal wel spoedig tot andere inzigten komen. — Neen, er is niets, dat ons tot dus ver wettigt, om aan te nemen, dat de aanraking met den kolonist van germaansch ras voor den inboorling van Java minder nadeelig zal worden, dan die zulks voor den Indiaan in Amerika is geweest.

Zelfs de veiligheid der kolonie wil men van eene Europesche kolonisatie doen afhangen. Maar, verondersteld, dat die konde slagen en dat het aantal der Europesche kolonisten zoodanig aangroeidde, dat zij uit hun midden eene voldoende strijdmagt konden stellen, om Java tegen elken binnen- en buitenlandschen vijand te verdedigen — zouden deze kolonisten nooit op het denkbeeld kunnen komen, dat zij ook zonder behulp van het moederland zouden kunnen regeren en voor zich alleen de voordeelen behouden, welke zij tot dien tijd met het moederland moesten deelen? Wie met de geschiedenis van Amerika bekend is en op de begeerlijkheid van verscheidene Engelsche koloniën let, om zich onafhankelijk te verklaren van haar moederland, die zal zulk eene vrees wel niet als zoo geheel hersenschimmig beschouwen.

Niet dan ongaarne zijn wij er toe overgegaan, om in

de bovenstaande regelen eenige blaam te werpen op mannen, die niet meer in leven zijn, die zich dus niet meer zelve kunnen verdedigen en onder welke welligt achtenswaardige en met de beste bedoelingen bezielde leden der maatschappij waren, — de zaak, welke het onderwerp van hun rapport uitmaakt, is echter van te groot gewigt, het geluk van te veel menschen is met zulke plannen gemoeid, dan dat de ontwerpers daarvan niet streng in hunne dwalingen behoorden gegispt te worden.

Een ander dergelijk plan wordt mede nog in hetzelfde nummer van genoemd tijdschrift gevonden, om namelijk door Nederlandsche armen Ceram, een der grootere Moluksche eilanden, benoorden Amboina en Banda, te doen koloniseren. Wie eenigzins in de Molukkos bekend is, weet, dat Ceram een nog voor het grootste gedeelte woest eiland is, waarvan de zeer bergachtige binnenlanden door nog bijkans geheel wilde Alfoeren worden bewoond, die gedeeltelijk nog de afschuwelijke gewoonte van koppensnellen aankleven, terwijl de veelal moerassige stranden door ruwe, meestal mahomedaansche Maleyers zijn bevolkt; — dat dit eiland grootendeels even ongezond, ja zelfs ongezonder is, dan het in dit opzigt zoo ongelukkig vermaarde Amboina, zoo zelfs, dat sommigen de daar heerschende koortsen aan de moerasdampen der sagobosschen van Ceram willen toeschrijven, daar men dikwerf heeft opgemerkt, dat de ziekte het hevigste heeft gewoed na het invallen der over die bosschen waaijende noordwestelijke winden. — Een ongunstiger plek voor kolonisatie van Europeanen zal dus wel moeijelijk kunnen worden aangewezen; — bovendien zijn armen en behoeftigen wel geheel ongeschikt voor eene kolonisatie in vreemde gewesten, zoo als reeds elders door anderen op gegronde redenen is betoogd.

OVER DE

KOFFIJ-KULTUUR OP JAVA.

De opbrengst aan koffij, welke het Gouvernement van het eiland Java trekt, is zoo belangrijk; daarvan worden door hetzelve, door den handel en de scheepvaart van ons vaderland, zoo veel voordeelen genoten, dat deze tak van kultuur voorzeker de grootste belangstelling waardig is.

Reeds geruimen tijd heeft de koffijkultuur op Java bestaan, doch eerst sedert het bestuur van den Gouverneur, later Kommissaris-Generaal, Van den Bosch en de invoering van het stelsel van kultures is daaraan eene grootere uitbreiding, zoo wel door het Gouvernement, als door particulieren, gegeven.

De koffij, welke door de bevolking aan het Gouvernement wordt geleverd, wordt op drie verschillende wijzen geteeld: in bosschen, in paggers of in geregelde tuinen.

De eerste groeit op het gebergte op vruchtbaren grond, in bosschen, die genoegzaam zijn opengekapt, dat de koffij tusschen de boomen kan groeijen. In vroegere jaren was men met deze wijze van de koffij te planten zeer ingenomen; later is men echter tot de overtuiging gekomen, dat die minder aanbeveling verdient, omdat de

heesters, te digt op elkander en onregelmatig geplant en te sterk beschaduwd zijnde, weinig vruchten geven, het zeer moeijelijk is over die aanplantingen een behoorlijk toezigt te houden en bovendien, uit gebrek aan geschikte bosschen, daaraan ook geen groote uitbreiding kan worden gegeven.

De pagger-koffij ontleent haren naam van de omheiningen der dorpen of paggers, waarin die is geplant. In sommige residentiën, zoo als bijv. in de Kadoe, komt die koffij goed voort, in andere heeft de bevolking er een vooroordeel tegen en gebruikt den grond rondom hare woningen liever tot ander plantsoen.

Deze wijze van de koffij te planten heeft het voordeel, dat zij der bevolking zeer weinig moeite veroorzaakt en dat de boomen goed opkomen, omdat de grond in dessa's, door het zich aldaar ophoopende vuil en afval, zeer vruchtbaar is; — echter is de paggerkoffij meestal mede te zwaar beschaduwd en te digt op een geplant, om veel vruchten te geven.

Onder pagger-koffij wordt veelal ook die koffij begrepen, welke door de bevolking ook buiten de dorpen wordt aangeplant, en waarbij het meer aan haar wordt overgelaten, hoe zij die wil kultiveren. Zoo veel mogelijk wordt zorg gedragen, dat die aanplantingen in kleine tuintjes op daarvoor geschikte gronden worden gedaan.

De tuinkoffij eindelijk wordt in tuinen op daarvoor met zorg gekozen gronden geplant, van welke men vermoedt, dat zij voor de koffijteelt geschikt zijn, het liefst op zulke, waarop bosch of hoog riet heeft gestaan. Nopens de wijze, waarop die tuinen moeten worden aangelegd en onderhouden, is door het Gouvernement, eenige jaren geleden, eene uitvoerige gedrukte instructie gegeven. Die tuinen staan onder het toezigt der ambtenaren bij de kultures, die, met behulp van de regenten, de distriktshoofden en de man-

tries bij de koffijkultuur, er voor moeten zorgen, dat die overeenkomstig voormelde instructie gekultiveerd en het produkt, na ingeoogst te zijn, op de daarbij voorgeschreven wijze behandeld en in de koffijpakhuizen afgeleverd worde, waar echter ieder planter de door hem gekweekte en geoogste koffij zelf aflevert of laat afleveren en daarvoor onmiddellijk betaling ontvangt.

Het grootste gedeelte der koffij, welke in de pakhuizen van het Gouvernement wordt afgeleverd, is uit de tuinen afkomstig; zal het produkt steeds op dezelfde hoogte gehouden of vermeerderd worden, zoo zal men er voornamelijk op bedacht moeten zijn, om steeds dezelfde hoeveelheid vruchtdragende, in tuinen geplante koffijboomen te hebben, of het getal daarvan te vermeerderen.

Het Gouvernement heeft aan koffij verkregen

	pikols.		pikols.		pikols.
in 1833	356,879	in 1839	912,593	in 1845	633,776
„ 1834	436,352	„ 1840	944,774	„ 1846	872,192
„ 1835	402,627	„ 1841	870,605	„ 1847	772,470
„ 1836	604,582	„ 1842	967,437	„ 1848	854,236
„ 1837	613,971	„ 1843	1,034,270	„ 1849	454,737
„ 1838	450,278	„ 1844	949,699	„ 1850	986,599[1])

De opbrengst is dus van 1833 tot 1839 (met uitzondering van het ongunstige oogstjaar 1838) vrij gestadig toegenomen, in 1839 tot ruim 900,000 pikols geklommen, tot 1844 door elkander gerekend nagenoeg op dezelfde hoogte gebleven, toen weder met ongelijke sprongen gedaald tot 1849, en in 1850 weder tot een bijkans even hoog bedrag als in 1843, het gunstigste oogstjaar, gerezen. Ook voor den oogst van dit jaar zijn de berigten zeer gunstig.

Aan de mindere oogsten van 1845 tot 1849 is wel niet

[1]) Van welke op ultimo December 924,355 pikols reeds in de pakhuizen ontvangen, de rest vermoedelijk nog in handen der bevolking was.

eene verminderde aanplanting van koffij, maar het buitengewoon ongunstige weder schuld geweest, dat al die jaren heeft gekenmerkt, in welke niet een geregelde drooge mousson is voorgekomen, maar zelfs van de maand April tot October meestal om de veertien dagen hevige regens zijn gevallen, die zelfs in het jaar 1848 belangrijke overstroomingen en verwoestingen hebben veroorzaakt, zoo als anders slechts in zware regenmoussons voorkomen. Om rijkelijk bloesem te dragen, heeft de koffijboom wel eenige zachte regens noodig; maar zijn die te aanhoudend en te hevig, zoo valt de bloesem daardoor af, alvorens vruchten aangezet te hebben. Van daar, dat de oogsten in die jaren minder voordeelig zijn geweest en dat, ten gevolge van meerdere droogte, de koffijpluk van het afgeloopen jaar weder buitengewoon veel heeft opgebragt en die van dit jaar mede veel belooft. In de voorgaande jaren toch werden de koffijheesters door de mindere oogsten veel minder uitgeput en er stierven minder tuinen uit, dan anders het geval zoude zijn geweest, en werd door de vele regens de groei der bladeren bevorderd, die, gedurig afvallende en in de aarde vergaande, den grond nieuwe vruchtbaarheid konden geven.

Gaat men de opbrengst aan koffij in de verschillende gedeelten van Java na, zoo ontwaart men, dat de oogsten in de oostelijker gelegen residentiën vrij gelijkmatig, in de westelijke residentiën daarentegen hoogst ongelijk zijn geweest. Dit zal wel voornamelijk aan den invloed van het weder moeten worden toegeschreven, want in het westelijke gedeelte van Java, in de Preanger-Regentschappen, Buitenzorg en Bantam, vallen ook in de goede mousson meer regens, dan in het overige gedeelte van dat eiland; — de uitnemende vruchtbaarheid van den grond in de oostelijke residentiën kan tot de gelijkmatiger opbrengst aldaar mede hebben bijgedragen.

De opbrengst heeft namelijk bedragen

in de Residentie	in 1839	1840	1841	1842	
Bantam	21,000	13,500	11,290	17,834	pik.
Buitenzorg . . .	11,951	6,000	5,650	6,379	„
Preangerregentsch.	234,312	169,500	103,183	230,695	„
Passaroean. . .	93,423	90,000	116,736	107,841	„
Bezoekie . . .	63,552	88,500	86,992	71,337	„
in de Residentie	in 1843	1844	1845	1846	
Bantam	21.724	16,695	8,129	18,116	„
Buitenzorg . . .	8,302	4,400	2,043	3,225	„
Preangerregentsch.	170,449	152,028	57,154	117,000	„
Passaroean. . .	124,613	130,036	107,333	118,881	„
Bezoekie . . .	87,137	91,886	79,037	86,474	„

Hoewel nu de koffijoogsten van de jaren 1850 en 1851 over geheel Java weder zoo veel gunstiger uitvallen, zoo geeft dit nog geen regt, om daarop ook op den duur te mogen rekenen. Velen, die in de gelegenheid zijn geweest zich met de koffijkultuur op Java bekend te maken, vreezen, dat die op den duur niet op den tegenwoordigen voet zal kunnen blijven bestaan en dat de oogsten gestadig zullen moeten verminderen, uit gebrek aan genoegzame gronden om steeds nieuwe koffijaanplantingen aan te leggen, ten einde de uitgestorven of weinig vrucht meer gevende aanplantingen te vervangen.

In verscheiden residentiën, zoo als de Kadoe en Samarang, zijn reeds de meeste voor de koffij geschikte gronden met dat gewas beplant; van die gronden, op welke reeds eenmaal koffijtuinen gestaan hebben, kunnen vele niet weder voor die kultuur worden gebezigd, omdat die door de bevolking voor den aanbouw van katjang jagong en andere den grond uitputtende aard- en veldvruchten zijn gebruikt, waardoor zij voor de aanplanting van koffij, die eenen zeer vruchtbaren grond verlangt, ongeschikt zijn geworden. Aldaar zal dus spoedig gebrek ontstaan aan

geschikte gronden ter verwisseling en moet alsdan de opbrengst noodzakelijk afnemen.

In een gedeelte der Preanger-Regentschappen, en bijzonder van het regentschap Tjandjor, moet zich al mede schaarschte aan geschikte gronden doen gevoelen, terwijl in andere gedeelten dier residentie wel nog overvloed daarvan is, echter veelal op zoo grooten afstand van de bevolkte streken, dat nu reeds het aanleggen en onderhouden van nieuwe tuinen veel bezwaren voor de bevolking oplevert.

In de meer oostelijk gelegen residentiën moeten daarentegen nog eene veel grootere uitgestrektheid van goede gronden aanwezig en de vooruitzigten aldaar gunstiger zijn.

Tot dus ver heeft men wel op Java zoo veel mogelijk getracht, de koffijkultuur op dezelfde hoogte te houden of zelfs uit te breiden, maar daarbij welligt niet genoeg in het oog gehouden, of dit ook op den duur mogelijk zal zijn.

Om verzekerd te zijn, dat men bijv. in eene residentie altijd nagenoeg dezelfde hoeveelheid koffij kunne bekomen, dient men te weten, hoeveel gronden die residentie bevat, welke voor die kultuur geschikt zijn; of de gronden, welke reeds eenmaal met koffij beplant waren, daarvoor op nieuw kunnen worden gebezigd, en hoe veel jaren zij daarvoor moeten hebben braak gelegen; hoe oud de koffijboomen worden en hoeveel die opbrengen; waarna men eene berekening heeft te maken van de uitgestrektheid gronds, welke men jaarlijks met koffij zal kunnen beplanten, en van die, welke steeds voor nieuwe aanplantingen beschikbaar zal moeten zijn.

Wij willen trachten, dit door een voorbeeld duidelijk te maken.

Ondersteld zijnde, dat in eene residentie 30,000 bouws,

woeste of andere voor de koffijkultuur geschikte gronden aanwezig zijn, dat de koffijboom van het 4e tot en met het 15e jaar vruchten geeft en alsdan uitsterft of omgekapt wordt, dat de opbrengst van elke bouw gedurende dien tijd gemiddeld tien pikols 's jaars bedraagt, dat de gronden 15 jaren lang geheel braak moeten blijven, om op nieuw weder even lang eene even zoo ruime opbrengst aan koffij als vroeger te geven, en dat jaarlijks een vijftiende gedeelte van dien grond, of 2000 bouws, met koffij beplant wordt; — zoo zal de opbrengst in het 4e jaar 20,000 pikols bedragen, tot het 15e jaar telkens met een gelijk bedrag toenemen tot 240,000 pikols, drie jaren lang op dezelfde hoogte blijven, en daarna met 20,000 pikols 's jaars dalen, tot dat zij in het 30ste jaar nul wordt en dit drie jaren blijft, om dan weder op nieuw op dezelfde wijze als de eerste maal te rijzen en te dalen.

Wanneer dus jaarlijks een vijftiende gedeelte der beschikbare gronden beplant wordt, zal het produkt in het 15e jaar tot eene aanmerkelijke hoogte klimmen, maar spoedig weder afnemen, en na verloop van 30 jaren zal men eenigen tijd geheel zonder koffij zijn. Zulk eene regeling zoude, zoowel voor het Gouvernement, als voor de landbouwers, die beiden zoo veel mogelijk eene gelijkmatige jaarlijksche inkomst van de koffij wenschen te hebben, zeer ongeriefelijk zijn.

Om steeds een gelijkmatig produkt te hebben, zal men, onder de gegeven voorwaarden, 's jaars niet meer dan 1/30 der beschikbare gronden mogen beplanten; het produkt zal dan met het 15e jaar wel slechts 120,000 pikols bedragen, maar ook steeds op dezelfde hoogte kunnen worden gehouden, daar, naar mate de oude aanplantingen uitsterven, steeds andere gronden van dezelfde uitgestrektheid lang genoeg braak hebben gelegen, om weder op nieuw beplant te worden. Na het 15e jaar zullen dus steeds

15,000 bouws beplant en daarvan 12,000 vruchtdragende zijn, terwijl altijd 15,000 bouws braak liggen, waarvan jaarlijks 1000 bouws voor beplanting geschikt worden.

Berekeningen als de bovenstaande kunnen uit den aard der zaak niet anders, dan slechts bij benadering, worden gemaakt. Vele omstandigheden, die van aanmerkelijken invloed op de opbrengst zijn, kunnen niet vooraf worden berekend, zoo als bijv. de weersgesteldheid, van welke het slagen der koffijoogsten zoo zeer afhangt, en de meerdere of mindere vruchtbaarheid van den grond, die op den ouderdom, welken de koffijboom bereikt, zoo veel invloed heeft en die dikwerf vooraf zeer moeijelijk te erkennen is, zoo dat zelfs de ervarenste planters zich soms daarin bedriegen. Ook is het niet onverschillig, op welke hoogte de koffijtuinen zijn aangelegd: op vruchtbare gronden, die 3 tot 4000 voet boven de oppervlakte der zee zijn verheven, tiert de koffijboom zeer welig, wordt hoog, dik van stam, van aanzienlijken omvang en rijkelijk van bladeren voorzien; maar dikwerf komen er zeer weinig vruchten aan, terwijl lager geplante tuinen, die op het oog veel schraler uitzien, een veel rijker produkt afwerpen. Ook is de opbrengst der tuinen zeer verschillende, naar mate van hunnen ouderdom: in het 4^e, 5^e en 6^e jaar is die meestal het aanzienlijkste en neemt later meer af.

Hoezeer nu om al deze redenen de opbrengst der reeds bestaande of nog te doene koffij-aanplantingen op Java voor de toekomst zich niet met juistheid laat berekenen en het ook met groote zwarigheden zal zijn verbonden, om kennis te bekomen van de uitgestrektheid der gronden die in elke residentie nog omstreeks voor de koffijkultuur beschikbaar zijn, dient men evenwel, zoo men zich niet aan groote teleurstellingen wil bloot stellen, zulke ramingen, voor zoo ver dit doenlijk is, bij benadering te maken, om althans eenigzins te kunnen nagaan, welke ver-

wachtingen men voor de toekomst mag koesteren. Daarbij behoort in het oog te worden gehouden, dat zulke vooraf gemaakte berekeningen meestal te voordeelig zijn en dat vele omstandigheden, die niet te voorzien of niet in aanmerking genomen zijn, de uitkomst dikwerf ver beneden de verwachting kunnen doen blijven.

De berekening, welke wij hierboven gemaakt hebben, lijdt mogelijk mede aan dit gebrek; door elkander genomen worden de koffijtuinen op Java welligt geen 15 jaren oud en bedraagt de opbrengst van eene bouw, gedurende den tijd dat zij vrucht dragen, gemiddeld wel geen tien pikols 's jaars. Ook mag men betwijfelen, of reeds eenmaal met koffij beplante gronden, na 15 jaren lang braak te hebben gelegen, weder even vruchtbaar zullen zijn, als bij hunne eerste ontginning, toen er gedurende eeuwen niets dan bosch op had gestaan. Is onze berekening nu te voordeelig geweest, zoo spreekt het van zelf, dat om altijd dezelfde hoeveelheid koffij te verkrijgen, eene nog grootere uitgestrektheid gronds jaarlijks zal vereischt worden, om te kunnen bijplanten.

Het zoude nu wel niet zonder belang zijn, in elke residentie op Java een onderzoek te laten doen, of, voor zoo ver zich zulks laat berekenen, de noodige hoeveelheid gronds aldaar nog omstreeks voor de koffijkultuur beschikbaar is.

Wij vreezen, dat dit onderzoek in verscheiden residentiën, die tot dus ver veel koffij hebben opgebragt, eene ongunstige uitkomst zal opleveren.

Mogt, na zulk een onderzoek, de vrees zich bevestigen, dat het, op dezelfde wijze als tot dus ver voortgaande, niet mogelijk zal zijn, de opbrengst van koffij op Java op hare tegenwoordige hoogte te houden, zoo zal daartegen niet anders kunnen worden voorzien, dan door de koffij op eene betere wijze dan thans te kultiveren en

zoodoende van eene geringere uitgestrektheid gronds meer vruchten te verkrijgen.

Om dit doel te bereiken wordt, onzes inziens, voornamelijk vereischt:

1) dat een beter toezigt, dan thans, over de koffijkultuur worde uitgeoefend;

2) dat men beter bekend worde met de wijze, waarop dat gewas op Java behoort gekultiveerd te worden.

Het is bekend, dat de Javaan tot de kultuur van suiker, indigo en koffij door gestadig toezigt van Europeanen of Chinezen moet worden aangehouden, zoo gunstige uitkomsten in het groot zullen worden verkregen, en dat veel zorg aan de kultuur dient besteed te worden. In de koffijkultuur heeft hij in den regel weinig liefhebberij, omdat het te lang duurt eer hij de vruchten van zijnen arbeid geniet; ook besteedt hij er uit zich zelven weinig zorg aan, omdat die te veel op tijd werkt en hij er niet zoo dadelijk de goede gevolgen van ziet. Hij dient dus steeds tot den arbeid aangespoord en hetgeen hij verrigt naauwkeurig gadegeslagen te worden. Hiertoe is echter het thans bestaande personeel der ambtenaren bij de kultures ten eenemale ontoereikende, zooals wij door een voorbeeld zullen trachten op te helderen.

In eene afdeeling in het midden van Java, die in het jaar 1843 omstreeks 52,000 pikols koffij heeft opgebragt, waren slechts een adsistent-resident en een kontroleur met het toezigt over die kultuur belast. Het geheele getal koffijboomen in die afdeeling bedroeg ongeveer 15,000,000, waarvan meer dan de helft in geregelde tuinen waren geplant, die eene oppervlakte van ten minste 4000 bouws besloegen. Die tuinen waren overal zoo digt mogelijk bij de dessa's aangelegd en de meeste niet grooter dan eenige duizend heesters; slechts op weinige plaatsen hadden een aantal dessa's op hetzelfde terrein kunnen planten en tui-

nen van grooteren omvang, van 40 tot 100,000 boomen, aangelegd; het aantal van al de koffijtuinen, die over de geheele afdeeling verspreid waren, bedroeg dan ook welligt omstreeks duizend. Om al die tuinen behoorlijk te inspecteren, daartoe werden eene en eene halve tot twee maanden tijds vereischt. Het zal nu wel geen nader betoog behoeven, dat twee Europesche ambtenaren, waarvan de een buitendien nog met veelvuldige andere werkzaamheden, die hem dikwerf niet veroorloven de hoofdplaats te verlaten, belast is, niet in staat zijn, om er zelfs voor te zorgen en toe te zien, dat die tuinen, zoo als het is voorgeschreven, aangelegd, beplant en onderhouden worden. En toch behoorden zij dit te kunnen doen, daar men zich op den ijver en het doorzigt der inlandsche ambtenaren alleen niet genoegzaam kan verlaten. In verscheiden afdeelingen van Java, zooals bijv. te Sumadang en Bandong, welke afdeelingen verscheiden residentiën in omvang overtreffen, is het toezigt nog moeijelijker, hoewel de tuinen daar van grooteren omvang zijn; in andere zijn de ambtenaren tevens nog met het toezigt over andere kultures belast. Daarbij dient nog in aanmerking te worden genomen, dat een ambtenaar vol dienstijver en goeden wil moet zijn, zijn werk uit pligtgevoel en zonder op eene dadelijke belooning te rekenen moet verrigten, zoo hij zijne verpligtingen ten aanzien der koffijkultuur getrouw zal vervullen. Hij moet in het regenachtige jaargetijde bestendig te paard zijn, mag geenen weg ontzien, al is die ook nog zoo glibberig, steil en gevaarlijk, en dikwerf met een slecht nachtverblijf bij een dessa'shoofd genoegen nemen. Voor sommigen, die nog jong, liefhebbers van te paard rijden en minnaars der schoone natuur zijn, heeft zulk eene levenswijze dikwerf, niettegenstaande de daaraan verbonden bezwaren, veel aanlokkelijks; — voor degenen echter, die reeds van meer gevorderden leeftijd zijn, min-

der aanleg voor de rijkunst en weinig zin voor een schoon uitzigt hebben, zijn zulke tournées alles behalve aangenaam en kan slechts pligtbesef hen daartoe nopen. Bij de suikerkultuur wordt de kontroleur bestendig door de suikerfabrikanten, die er groot belang bij hebben dat hij ijverig en geschikt voor zijne werkzaamheden is, gadegeslagen, en wordt het weldra bij het bestuur bekend, zoo hij nalatig of onbekwaam is; ook treedt hij daar spoedig, meestal nog in hetzelfde of althans in het volgende jaar, in het genot der voordeelen, welke voor hem voortspruiten uit de vermeerderde opbrengst der suikerrietvelden ten gevolge van eene verbeterde kultuur. Deze prikkel tot werkzaamheid bestaat niet bij de koffijkultuur; hij is daarbij meestal in eene afgelegen afdeeling in de binnenlanden geplaatst; geen particulieren, die er persoonlijk belang bij hebben, gaan zijne werkzaamheden na; inspectiën zijner chefs of van inspecteurs der kultures kunnen, al zijn die ook nog zoo ijverig, toch maar betrekkelijk zeldzaam zijn; hij is meestal eenigen tijd te voren van hunne komst verwittigd of kan die ongeveer berekenen, zoodat hij zorg kan dragen, dat zijne koffijtuinen zijn schoon gemaakt en zich in zoo ver voor het oog goed voordoen. Van hetgeen hij verrigt, heeft hij zelden het vooruitzigt, zelf de voordeelen te genieten, want de koffij, welke hij plant, draagt eerst over vier jaren vruchten, binnen welken tijd hij welligt naar eene andere afdeeling zal verplaatst zijn en zijnen opvolger dan de vermeerdering der procenten zal te stade komen, welke te goed gedaan worden voor de vruchten van het gewas, dat hij geplant heeft. Is niettemin de koffijkultuur op Java tot zulk eene hoogte gebragt, zoo pleit dit wel voor den ijver en de goede trouw der ambtenaren, die daarbij werkzaam zijn geweest.

Evenwel zullen ook wel de ijverigsten en bekwaamsten onder die ambtenaren moeten erkennen, dat de wijze,

waarop de aan hun toezigt toevertrouwde koffijtuinen onderhouden werden, veel te wenschen overig liet; dat het hun niet mogelijk is geweest, om den inlander zoo ver te brengen, dat hij de tuinen op gezette tijden schoon maakte en dan den grond, zonder nogtans de wortels der koffijboomen te beschadigen, met de patjol (hak) diep genoeg omwerkte, dat lucht en vochtigheid er konden indringen en de wortels van het onkruid uitgeroeid worden; — dat de inlander meestal slechts de opperkorst van den grond loskrabt, die dan met den eersten hevigen regen wordt weggespoeld, terwijl de wortels van het onkruid met vernieuwde kracht opschieten; — dat het veel beter ware, om, even als de particuliere planters dit doen, bij het schoon maken der tuinen, het losgemaakte gras en onkruid en de afgevallen bladeren der koffij- en dadapboomen zorgvuldig in rijen tusschen de boomen te vergaderen en daar te laten vergaan, instede van dien afval uit de tuinen te verwijderen, hetgeen zij echter hebben moeten gelasten, daar het hun anders niet mogelijk ware geweest na te gaan, of de tuinen wel schoon gemaakt waren; — dat het hun niet gelukt is, om, waar de koffijtuinen op hellende gronden waren aangelegd, die zoo als zulks behoorde te doen bewerken, in dier voege, dat de koffij altijd op waterpasse beddingen of kleine terrassen te staan kwam, ten einde te voorkomen, dat de vruchtbare aarde door de hevige regens werd weggespoeld — een werk, dat veel zorg en naauwkeurig toezigt vereischt.

Het gebrekkige schoonhouden der tuinen vooral is van zeer nadeelige gevolgen. Zijn de ambtenaren bij de kultures ijverig en doen zij veelvuldige inspectiën, zoo worden de tuinen meestal te veel schoon gemaakt, en de vruchtbare bovenkorst gaat verloren; — zijn de ambtenaren nalatig, zoo verzuimt de inlander het schoon maken te lang en dan wordt aan de koffijboomen door het we-

lig opschietende onkruid het noodige voedsel onttrokken. Het gevolg, zoo wel van het een als van het ander, is, dat de tuinen veel eerder uitsterven, dan bij een behoorlijk onderhoud het geval zoude zijn geweest; dat veel vroeger weder nieuwe tuinen moeten worden aangelegd, om de afgestorvene te vervangen; dat daardoor gestadig meer gronden, dan anders noodig ware, voor de koffijkultuur moeten worden gebezigd; dat deze, door het ten gevolge daarvan ontstaande gebrek aan gronden, eerder moet achteruitgaan en der bevolking tevens meer werk en moeite wordt veroorzaakt, dan bij een goed toezigt over de werkzaamheden het geval zoude zijn, terwijl zij bovendien, bij die meerdere moeite, zich met een minder produkt van hare tuinen moet vergenoegen.

Mogt het Gouvernement er, op grond van de erkende noodzakelijkheid, toe willen overgaan, om het getal der Europesche ambtenaren bij de kultures te vermeerderen, zoo zal dit op twee wijzen kunnen geschieden: hetzij door eene vermeerdering van het kader der kontroleurs, zoo als door den Graaf Mr. van den Bosch in zijne onlangs uitgegeven brochure is voorgesteld, of door het in dienst stellen van opzieners bij de koffijkultuur, die aan de kontroleurs ondergeschikt zouden moeten zijn.

Aan het eerste denkbeeld zouden wij onvoorwaardelijk de voorkeur geven, omdat de kontroleurs door hunnen rang meer aanzien genieten en door hunne betere opvoeding en meerdere kennis geschikter zijn, om de bevolking en de mindere inlandsche hoofden te leiden en te bevelen, doch is daaraan het groote nadeel verbonden, dat, door eene ruime uitbreiding van het kader der kontroleurs, de kansen op bevordering tot hoogere betrekkingen zeer gering zullen worden, en de kontroleurs, die thans reeds, in vergelijking met de ambtenaren op de hoofdbureaux, geen voordeelige carrière maken, daardoor welligt

zullen ontmoedigd worden en hunne ambitie en werkijver zullen verminderen. Ook is aan een zeer lang gerekt verblijf in de binnenlanden voor den kontroleur het nadeel verbonden, dat hij van allen omgang in grootere kringen ontwend raakt, veelal menschenschuw en minder bekwaam wordt om met beschaafde Europeanen om te gaan, zoodat hij op lateren leeftijd niet meer geschikt is voor hoogere betrekkingen, waarin hij veelvuldig met ambtenaren en officieren van alle rangen, zoo wel hooger als lager dan de zijne, met fabrikanten, planters en kooplieden, in aanraking komt, eene vrij grondige kennis dient te hebben van alles wat tot de comptabiliteit en het inlandsche regtswezen betrekking heeft en daarbij tevens in het schrijven geoefend zijn; — welke kundigheden in genoegzame mate te verwerven, hij als kontroleur veelal niet in de gelegenheid is.

Aan het aanstellen van opzieners bij de koffijkultuur zijn groote bezwaren verbonden; — deze toch zullen door hunne ondergeschikte stelling en mindere beschaving altijd in eene moeijelijke verhouding staan tegenover de distriktshoofden en mantries bij de koffijkultuur, en veel minder ontzag genieten dan de kontroleurs. Welligt zal dit dan ook eene overwegende reden zijn tegen hunne in dienst stelling, hoewel anders de daaraan verbonden mindere uitgaven en de mogelijkheid om een aantal Europeanen of afstammelingen van Europeanen van mindere klasse een bestaan te bezorgen, daarvoor zouden pleiten.

Het tweede punt van voornaam belang is, onzes inziens, eene betere kennis der koffijkultuur op Java, dan die welke wij thans bezitten: deze is — dit kan wel zonder overdrijving worden gezegd — nog in hare kindschheid. Men is er tegenwoordig vrij algemeen van overtuigd, dat de koffijboomen dienen van voeding voorzien, of, zoo als men gewoonlijk zegt, gemest te worden. Dit kan wel op

verschillende wijze geschieden: door gewonen buffel-, koe- of paardenmest; door kunstmest, volgens de aanwijzing van landbouwkundige scheikundigen te zamen te stellen; door asch en gebrande beenderen; door het aanplanten op den grond, waarop men eenen koffijtuin wil aanleggen, van een of ander voedingrijk gewas, dat onder den grond wordt geploegd alvorens het tot rijpheid is gekomen, en andere dergelijke middelen, welke de landbouwkunde aan de hand geeft; — doch wij weten nog weinig of niets, omtrent de wijze hoe, op welke tijdstippen en in welke hoeveelheden van die verschillende soorten van bemesting moet worden gebruik gemaakt; — en toch is de kennis hiervan onmisbaar, zoo er doortastende en op den duur werkende verbeteringen der koffijkultuur zullen tot stand komen.

Die kennis kan niet in korten tijd worden verkregen bij een gewas, dat vier jaren noodig heeft om vruchten te geven, en, zoo het goed tiert, 20 tot 30 jaren oud wordt; slechts door veelvuldige proefnemingen en jarenlange ondervinding kan men daartoe geraken. De wetenschap alleen is daartoe niet in staat; echter kan zij er veel toe bijdragen, om aan die proeven eene doelmatige rigting te geven en de uitwerkingen daarvan te leeren kennen en naar waarde beoordeelen.

Tot bereiking van dat doel zoude welligt zijn aan te bevelen het aanleggen van tuinen van 50 tot 100,000 heesters in verschillende gedeelten van Java, onder het onmiddellijke toezigt van Europesche ambtenaren bij de kultures; die tuinen zouden op verschillende soorten van voor de koffijteelt geschikte gronden moeten worden aangelegd en wel voor een gedeelte op zulke plaatsen, waar reeds vroeger koffijtuinen hebben gestaan en de grond daardoor is uitgeput. In ieder dier tuinen zouden alsdan verschillende wijzen van bemesting en kultuur moeten

worden beproefd en van de aangewende middelen, van de weergesteldheid en van de verkregen uitkomsten naauwkeurig aanteekening dienen te worden gehouden.

Mogt het met der tijd gelukken eene wijze van kultuur te ontdekken, waardoor de koffij, even als zulks in Europa met de meeste gewassen geschiedt, afwisselend met andere gewassen op dezelfde gronden zoude kunnen worden geplant, zoo zoude daardoor voor de bevolking en het Gouvernement een onnoemelijk voordeel zijn bereikt en zal het alsdan mogelijk zijn, van Java steeds een even ruim of zelfs ruimer produkt aan koffij als thans te verkrijgen, waartoe, zooals wij vreezen, geen vooruitzigt bestaat, indien wij op dezelfde wijze, als tot dus ver is geschied, voortgaan.

Wij vleijen ons evenwel niet, dat dit zoo gemakkelijk zal gaan; aan iedere verbetering der kultuur zijn op Java buitengewone zwarigheden verbonden; zoo is het bijv. bijkans ondoenlijk, bij den inlander het gebruik van betere instrumenten voor den landbouw in te voeren; — in Europa kost het al groote moeite, den landbouwer te bewegen van zijne voorvaderlijke gewoonten af te stappen; — bij den Javaan gaat dit nog veel minder; — van betere, maar hem ongewone gereedschappen zal hij altijd grooten afkeer hebben, en althans niet vrijwillig geld uitgeven om die te koopen, iets waartoe hij bovendien niet in staat is, zoo die kosten niet zeer laag zijn; — maar al wierden hem die gereedschappen ook door het Gouvernement ten geschenke gegeven, zoo zoude hij zich toch niet dan ongaarne daarvan bedienen, en die zoodanig verwaarloozen, dat zij spoedig onbruikbaar zouden zijn. De bemesting der koffijtuinen zal altijd veel zwarigheid hebben, doordien die tuinen veelal zoo ver van de dorpen verwijderd of zoo steil en hoog gelegen zijn, dat het dragen van mest daarheen voor de bevolking te moeijelijk